

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:

«Операції ізраїльської розвідки проти нацистських злочинців»

Виконала студентка 2 курсу, групи МНБ-21,
Спеціальності 256 «Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)»

Шпак Наталія Вікторівна

Керівник – доктор історичних наук,
професор

Кулаковський Петро Михайлович

Рецензент – кандидат історичних наук,
доцент

Близняк Микола Богданович

Острог, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ РОЗВІДКИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	9
1.1. Теоретичні підходи до вивчення розвідувальної діяльності та спеціальних операцій	9
1.2. Історичні передумови створення Держави Ізраїль та формування її спецслужб	13
1.3. Правові та морально-етичні засади переслідування нацистських злочинців у міжнародному праві	20
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗРАЇЛЬСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ	26
2.1. Структура та функції ізраїльської розвідки у системі національної безпеки Ізраїлю	26
2.2. Роль ізраїльських спецслужб у виявленні та переслідуванні нацистських злочинців	29
2.3. Взаємодія ізраїльських спецслужб з міжнародними організаціями та іноземними державами	35
РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ ОПЕРАЦІЇ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ РОЗВІДКИ ПРОТИ НАЦИСТСЬКИХ ЗЛОЧИНЦІВ	39
3.1. Операція з викрадення Адольфа Айхмана: підготовка, реалізація та наслідки	39
3.2. Інші спеціальні операції з виявлення та переслідування нацистських злочинців у Європі та Латинській Америці	43
3.3. Роль агентурної та аналітичної роботи у встановленні місцезнаходження нацистських злочинців	48
РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНІ НАСЛІДКИ ОПЕРАЦІЙ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ РОЗВІДКИ	54

4.1. Реакція міжнародної спільноти на операції ізраїльських спецслужб	54
4.2. Судові процеси над нацистськими злочинцями та їхній вплив на ..... історичну пам'ять про Голокост.....	60
4.3. Значення діяльності ізраїльської розвідки для розвитку міжнародного .... кримінального правосуддя.....	64
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	72

ВСТУП

Після завершення Другої світової війни постало питання про невідворотність покарання осіб, безпосередньо причетних до організації та здійснення масового знищення єврейського населення Європи, яке отримало назву Голокост. Ця проблема набула особливого значення для новоствореної Держави Ізраїль, яка з моменту проголошення незалежності у 1948 році зіткнулася з необхідністю не лише забезпечити власну безпеку в умовах ворожого оточення, але й відновити історичну справедливість щодо злочинів, скоєних проти єврейського народу. Операції ізраїльської розвідки, спрямовані на виявлення, захоплення та доставлення до суду нацистських злочинців, що переховувалися за кордоном, стали одним із найвизначніших проявів цієї подвійної мети. Найвідомішим прикладом є операція з викрадення Адольфа Айхмана в Аргентині у 1960 році, однак подібні дії здійснювалися й щодо інших високопосадовців та виконавців злочинів, зокрема в Європі та Латинській Америці. Саме ці операції, їх підготовка, реалізація та наслідки становлять **предмет даного дослідження.**

Проблема дослідження полягає в тому, що операції ізраїльської розвідки проти нацистських злочинців поєднують елементи розвідувальної діяльності, спеціальних заходів і міжнародно-правового переслідування, що робить їх унікальним феноменом у сфері національної безпеки. Вони не лише забезпечували фізичне захоплення розшукуваних осіб, але й створювали прецеденти для застосування універсальної юрисдикції в умовах відсутності ефективних механізмів екстрадиції. Водночас ці операції викликали гострі дипломатичні конфлікти, піднімали питання про межі державного суверенітету та етичні аспекти екстрадиційних дій, що робить їх об'єктом аналізу з позицій як безпеки, так і міжнародного права. Особливу складність становить те, що такі дії відбувалися в умовах повоєнного світу, де міжнародне право ще не мало чітких механізмів для переслідування злочинів проти людяності за межами національних кордонів, а більшість держав уникали екстрадиції через

політичні, економічні чи ідеологічні міркування. Це призводило до ситуації, коли багато виконавців злочинів Голокосту залишалися безкарними протягом десятиліть, що підкреслювало необхідність альтернативних механізмів правосуддя.

Стан дослідження проблеми в українській та зарубіжній науці характеризується значною кількістю праць, присвячених Голокосту, діяльності нацистського режиму та судовим процесам над злочинцями. В українській історіографії значну увагу приділено регіональним аспектам Голокосту на території України, зокрема в працях Г. Абакумової, С. Я. Єлісаветського, А. Ю. Подольського, П. М. Поляна та інших авторів, які детально описують механізми знищення єврейського населення та роль місцевих колаборантів. Водночас спеціальних досліджень, присвячених саме операціям ізраїльської розвідки проти нацистських злочинців, в українській науці практично немає. Окремі згадки про захоплення Айхмана містяться в загальних працях з історії Держави Ізраїль (Ю. Ю. Руденко, О. В. Єлісаветський) або в контексті аналізу діяльності спецслужб (М. Кригель). Зарубіжна історіографія значно багатша. Класичними є праці, присвячені безпосередньо операції з Айхманом: мемуари І. Харєля, Р. Ейтана, М. Перлмана, а також аналітичні роботи Х. Гурі та Г. Арєндт, які розглядають не лише технічну сторону операції, але й її правові та моральні наслідки. Сучасніші дослідження (Р. Бергман, Є. Зурофф, матеріали Яд Вашем) розширюють аналіз на інші операції, зокрема спроби виявлення Й. Менгеле, К. Барбі, Ф. Штангля та інших осіб, що переховувалися в Латинській Америці та Європі. Водночас значна частина літератури фокусується на судових процесах (Т. Сегев, Г. Бауер, П. Новік) або на ширшому впливі Голокосту на формування ізраїльської ідентичності (С. Авінери, А. Герцберг, О. Єгудей), тоді як власне розвідувальний аспект – агентурна мережа, аналітична робота, методи встановлення місцезнаходження – залишається недостатньо висвітленим. Отже, комплексне дослідження операцій ізраїльської розвідки як спеціальних заходів у сфері національної безпеки, з акцентом на їх підготовку, реалізацію та наслідки, залишається актуальним і потребує подальшого опрацювання.

Мета дослідження – проаналізувати операції ізраїльської розвідки проти нацистських злочинців як складову системи національної безпеки Держави Ізраїль у повоєнний період.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. дослідити теоретичні підходи до вивчення розвідувальної діяльності та спеціальних операцій;
2. з'ясувати історичні передумови створення Держави Ізраїль та формування її спеціальних служб;
3. проаналізувати правові та морально-етичні засади переслідування нацистських злочинців у міжнародному праві;
4. вивчити структуру та функції ізраїльської розвідки в системі національної безпеки;
5. установити роль ізраїльських спецслужб у виявленні та переслідуванні нацистських злочинців;
6. охарактеризувати взаємодію ізраїльських спецслужб з міжнародними організаціями та іноземними державами;
7. дослідити операцію з викрадення Адольфа Айхмана, її підготовку, реалізацію та наслідки;
8. проаналізувати інші спеціальні операції з виявлення та переслідування нацистських злочинців у Європі та Латинській Америці;
9. з'ясувати роль агентурної та аналітичної роботи у встановленні місцезнаходження нацистських злочинців;
10. дослідити реакцію міжнародної спільноти на операції ізраїльських спецслужб;
11. проаналізувати судові процеси над нацистськими злочинцями та їхній вплив на історичну пам'ять про Голокост;
12. установити значення діяльності ізраїльської розвідки для розвитку міжнародного кримінального правосуддя.

Предметом дослідження є операції ізраїльської розвідки, спрямовані на виявлення, захоплення та доставлення до суду нацистських злочинців у повоєнний період, а також їх підготовка, реалізація, агентурно-аналітичне забезпечення та міжнародні наслідки.

Об'єктом дослідження виступає діяльність ізраїльських спеціальних служб у контексті забезпечення національної безпеки Держави Ізраїль та реалізації політики переслідування нацистських злочинців.

Методи дослідження. У роботі застосовується комплексний підхід, що поєднує історичний, порівняльний, системний та правовий методи. Історичний метод використовується для реконструкції хронології подій, аналізу передумов створення спецслужб та еволюції їхньої діяльності. Порівняльний метод дозволяє зіставити операції ізраїльської розвідки з аналогічними заходами інших держав та міжнародних інституцій. Системний метод застосовується для вивчення взаємодії між розвідувальними, аналітичними та правовими компонентами операцій. Правовий метод використовується для аналізу міжнародних актів (Нюрнберзький статут, Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності 1968 року, резолюції ООН) та національного законодавства Ізраїлю, зокрема Закону про покарання нацистів і їхніх пособників 1950 року.

Джерельна база дослідження включає:

- нормативно-правові акти (Нюрнберзький статут 1945 р., резолюція Генеральної Асамблеї ООН 95 (I) 1946 р., Конвенція 1968 р., європейська конвенція 1974 р., Закон Ізраїлю 1950 р.);

- мемуари безпосередніх учасників операцій (І. Харэль, Р. Ейтан, М. Перлман);

- офіційні матеріали Яд Вашем та Jewish Virtual Library, розсекречені документи Моссаду;

- наукові монографії та статті (С. Авінери, Т. Сегев, Р. Бергман, Є. Зурофф, Г. Арендт, Х. Гурі та ін.);

- українські дослідження з історії Голокосту (Г. Абакунова, А. Ю. Подольський, П. М. Полян, С. Я. Єлісаветський).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1945 по 1990-ті роки – від завершення Другої світової війни до завершення основної фази активних операцій ізраїльських спецслужб проти нацистських злочинців.

Географічні межі включають територію Держави Ізраїль, країни Європи (зокрема Німеччину, Австрію, Іспанію, Італію) та Латинської Америки (Аргентину, Бразилію, Болівію, Парагвай), де переховувалася більшість розшукуваних осіб.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи становить – 77 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ РОЗВІДКИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Теоретичні підходи до вивчення розвідувальної діяльності та спеціальних операцій

Теоретичні підходи до аналізу розвідувальної діяльності передбачають розгляд інтелектуальних процесів як складової системи національної безпеки, де акцент робиться на ролі недержавних акторів у формуванні стратегій збору та обробки інформації. У контексті післявоєнного періоду, коли держави стикалися з необхідністю протидії залишкам тоталітарних режимів, такі підходи дозволяють зрозуміти, як розвідка еволюціонує від традиційних методів до адаптивних моделей, що враховують асиметричні загрози. Зокрема, вивчення спеціальних операцій включає оцінку їхньої ефективності через призму теорій, які пояснюють мотивацію учасників та контекстуальні фактори, що впливають на прийняття рішень. Це охоплює аналіз, як інтелектуальні структури інтегруються в ширші механізми протидії загрозам, особливо в умовах, коли операції спрямовані на нейтралізацію історичних злочинців. Розвідувальна діяльність тут розглядається не лише як технічний процес, а як соціально зумовлений феномен, де ідеологічні та культурні елементи визначають траєкторії розвитку. Наприклад, у післявоєнній Європі та на Близькому Сході розвідка часто опиралася на мережі, що формувалися під впливом глобальних конфліктів, вимагаючи теоретичних рамок для пояснення їхньої динаміки. Такі рамки допомагають розкрити, як спеціальні операції стають інструментом для досягнення стратегічних цілей, забезпечуючи стійкість систем безпеки. Крім того, теоретичні моделі враховують еволюцію методів аналізу даних, де акцент на передбаченні поведінки опонентів стає ключовим. У цьому сенсі, вивчення розвідки включає розгляд психологічних аспектів, що впливають на агентурну роботу, та їхньої інтеграції в операційні плани. Загалом, ці підходи формують основу для розуміння, як розвідувальні

служби адаптуються до змін у геополітичному ландшафті, особливо в періоді після глобальних війн, коли фокус зосереджується на переслідуванні відповідальних за масові злочини.

Розгляд теорій недержавних акторів у розвідувальній сфері підкреслює їхню здатність до автономного збору інформації, що часто перевершує традиційні державні структури в гнучкості та адаптивності. У післявоєнний період такі актори, як партизанські групи чи терористичні організації, демонстрували ефективність у використанні неформальних мереж для отримання стратегічної переваги. Теоретичні моделі тут акцентують на ролі соціальних мереж та ідеологічних факторів, які дозволяють недержавним суб'єктам проводити спеціальні операції з мінімальними ресурсами. Наприклад, аналіз показує, як такі групи інтегрують розвідку в свої операційні цикли, роблячи її частиною ширшої стратегії опору чи агресії. Це включає вивчення процесів, де інтелектуальна діяльність стає інструментом для впливу на державні політики, особливо в регіонах з високим рівнем конфліктності, як Близький Схід. Теорії підкреслюють, що недержавні актори часто компенсують брак ресурсів через креативні підходи до аналізу, що робить їхні операції непередбачуваними. У контексті ізраїльської розвідки це означає розуміння, як протидія таким акторам вимагає теоретичних основ для прогнозування їхніх дій. Крім того, моделі враховують еволюцію розвідки від пасивного спостереження до активних втручань, де спеціальні операції стають продовженням інтелектуальної роботи. Аналіз таких теорій дозволяє побачити, як недержавні структури впливають на глобальну безпеку, формуючи нові парадигми вивчення. Зокрема, у післявоєнних сценаріях, коли залишки нацистських мереж ховалися в різних регіонах, теоретичні підходи допомагають пояснити, чому державні розвідки мусили адаптувати методи для протидії невидимим загрозам. Це охоплює оцінку, як ідеологічна мотивація стає каталізатором для розвідувальних зусиль, роблячи операції більш цілеспрямованими [27, с. 470].

Аналіз загроз від нетрадиційних шпигунів у контексті контррозвідки акцентує на ролі недержавних акторів як джерел потенційних витоків інформації. У післявоєнний період такі загрози проявлялися через мережі, що зберігали лояльність до повалених режимів, вимагаючи теоретичних рамок для їхнього виявлення. Моделі тут фокусуються на оцінці мотивів, що спонукають до шпигунства, включаючи ідеологічні та соціальні фактори. Наприклад, вивчення показує, як нетрадиційні актори використовують спеціальні операції для підриву державних структур, роблячи контррозвідку ключовим елементом національної безпеки. Це включає розгляд, як такі загрози еволюціонують у відповідь на глобальні зміни, особливо в регіонах з історією конфліктів. Теоретичні підходи підкреслюють необхідність інтеграції психологічного аналізу в розвідувальні практики, аби передбачити поведінку опонентів. У випадку з ізраїльськими спецслужбами це означає адаптацію методів для протидії мережам, що ховають злочинців минулого. Крім того, моделі враховують, як контррозвідка стає частиною ширшої стратегії, де спеціальні операції спрямовані на нейтралізацію загроз. Аналіз таких теорій дозволяє зрозуміти динаміку взаємодії між державними та недержавними акторами, формуючи нові парадигми безпеки. Зокрема, у післявоєнних умовах теоретичні рамки допомагають пояснити, чому фокус на нетрадиційних шпигунах стає пріоритетом. Це охоплює оцінку ризиків, пов'язаних з витокami інформації, та розробку стратегій для їхньої мінімізації [30, с. 230].

Соціальний контекст як предиктор ідеологічних мотивів у шпигунстві підкреслює роль культурних та історичних факторів у формуванні розвідувальної поведінки. У післявоєнний період, коли ідеології минулих конфліктів продовжували впливати, теоретичні моделі акцентують на аналізі, як соціальне середовище спонукає до участі в спеціальних операціях. Наприклад, вивчення показує, як ідеологічна лояльність стає основою для агентурної роботи, роблячи її передбачуваною через контекстуальні індикатори. Це включає розгляд психологічних профілів, що дозволяють прогнозувати дії

учасників. У контексті близькосхідних конфліктів такі моделі допомагають зрозуміти, чому певні групи зберігають активність у розвідці. Теоретичні підходи тут фокусуються на інтеграції соціологічних даних у інтелектуальний аналіз, аби посилити ефективність операцій. Для ізраїльської розвідки це означає використання таких рамок для виявлення мереж, пов'язаних з історичними злочинами. Крім того, моделі враховують еволюцію мотивів під впливом глобальних подій, роблячи розвідку адаптивною. Аналіз таких теорій дозволяє побачити, як соціальний контекст впливає на стратегії протидії, формуючи нові методи вивчення. Зокрема, у післявоєнних сценаріях теоретичні рамки пояснюють стійкість ідеологічних мереж. Це охоплює оцінку факторів, що посилюють мотивацію, та розробку контрзаходів [42, с. 130].

Інтелектуальний аналіз у виконанні груп на кшталт Хезболли та Хамасу демонструє, як недержавні актори адаптують розвідувальні методи для досягнення тактичних переваг. У післявоєнний період подібні підходи проявлялися в асиметричних конфліктах, де акцент на неправильних мотивах призводив до ефективних результатів. Теоретичні моделі тут акцентують на процесах обробки інформації, що дозволяють таким групам проводити спеціальні операції з високою точністю. Наприклад, вивчення показує, як аналіз базується на комбінації джерел, роблячи його стійким до зовнішніх впливів. Це включає розгляд, як ідеологічні упередження впливають на інтерпретацію даних, формуючи стратегії. У контексті ізраїльської безпеки такі моделі допомагають зрозуміти опонентів, адаптуючи власні методи. Теоретичні підходи фокусуються на оцінці помилок у аналізі, аби покращити протидію. Для спецслужб це означає інтеграцію подібних рамок у планування операцій проти історичних загроз. Крім того, моделі враховують еволюцію технік у відповідь на технологічні зміни, роблячи розвідку динамічною. Аналіз таких теорій дозволяє побачити, як недержавні актори впливають на регіональну стабільність, формуючи нові парадигми. Зокрема, у близькосхідних умовах теоретичні рамки пояснюють ефективність асиметричної розвідки. Це охоплює

оцінку факторів успіху та розробку стратегій нейтралізації. Загалом, такі підходи надають основу для розуміння інтелектуальних процесів у конфліктних зонах [17, с. 1035].

Отже, теоретичні підходи до вивчення розвідувальної діяльності та спеціальних операцій формують комплексне розуміння їхньої ролі в післявоєнних контекстах, підкреслюючи адаптивність та соціальну зумовленість процесів.

1.2. Історичні передумови створення Держави Ізраїль та формування її спецслужб

Історичні передумови формування Держави Ізраїль коріняться в складному переплетінні політичних рухів, соціальних трансформацій та глобальних конфліктів, що накопичувалися протягом ХІХ та першої половини ХХ століття, створюючи основу для національного відродження єврейського народу. Початки цього процесу пов'язані з поширенням ідей сіонізму, який виник як відповідь на антисемітизм у Європі, зокрема на погроми в Російській імперії та справу Дрейфуса у Франції, що підштовхнули інтелектуалів до пошуку шляхів створення суверенної єврейської держави. Теодор Герцль, як ключова фігура, у своїй праці «Єврейська держава» 1896 року виклав візію політичного сіонізму, акцентуючи на необхідності міжнародної підтримки для колонізації Палестини. Цей рух еволюціонував від культурного відродження, ініційованого мислителями на кшталт Ахад Ха-Ама, до практичних кроків, таких як створення перших сільськогосподарських поселень – кібуців та мошавів – у Палестині під османським пануванням. Британський мандат після Першої світової війни, закріплений Декларацією Бальфура 1917 року, відкрив шлях для масової імміграції, відомої як Алія, яка посилила демографічну присутність євреїв у регіоні. Водночас арабський націоналізм, що набирив сили, призводив до конфліктів, як-от заворушення 1929 та 1936–1939 років, що змушували єврейські громади формувати самооборону – організації на кшталт

Хагани, яка стала прототипом майбутніх збройних сил. Друга світова війна та Голокост радикалізували ситуацію, знищивши шість мільйонів євреїв і зробивши створення держави нагальною потребою для виживання. Резолюція ООН 1947 року про поділ Палестини на єврейську та арабську держави стала кульмінацією цих процесів, хоча й призвела до Війни за незалежність 1948 року. У цьому контексті формування спецслужб Ізраїлю відбувалося паралельно з державотворенням, починаючись від неформальних мереж розвідки в Палестині, таких як Шай (розвідувальна служба Хагани), що збирала дані про арабські сили та британські плани. Після проголошення незалежності 14 травня 1948 року ці структури еволюціонували в офіційні інституції, як-от Моссад для зовнішньої розвідки та Шин Бет для внутрішньої безпеки, відображаючи необхідність захисту нової держави в оточенні ворожих сусідів. Ці передумови підкреслюють, як історичні виклики формували не лише політичну, а й безпекову архітектуру Ізраїлю, роблячи розвідку невід'ємною частиною національної ідентичності.

Розвиток сіонізму як ідеологічної основи для створення Ізраїлю включав інтелектуальні дебати, що охоплювали від релігійних інтерпретацій до секулярних концепцій націоналізму, де ключовими були праці мислителів на кшталт Макса Нордау та Володимира Жаботинського, які акцентували на фізичному та моральному відродженні єврейства. Політичний сіонізм Герцля передбачав дипломатичні зусилля, як-от переговори з османським султаном та європейськими лідерами, що призвели до перших конгресів у Базелі, де було сформовано Всесвітню сіоністську організацію 1897 року. Ця структура координувала імміграцію та земельні придбання через Єврейський національний фонд, створений 1901 року, що дозволило освоїти значні території в Палестині. Під британським мандатом, закріпленим Лігою Націй 1922 року, сіоністський рух стикався з обмеженнями, як-от Біла книга 1939 року, яка обмежувала імміграцію до 75 тисяч осіб на п'ять років, що суперечило потребам євреїв, які тікали від нацизму. Післявоєнний період бачив масовий

притік displaced persons з Європи, організований через нелегальну імміграцію – Алія Бет – з використанням кораблів на кшталт «Ексокус» 1947 року, що привернуло світову увагу до палестинського питання. Формування спецслужб у цьому контексті почалося з партизанських мереж, таких як Пальмах (елітні підрозділи Хагани), які проводили розвідувальні операції проти британців та арабів, збираючи дані про військові позиції та плани. Після 1948 року ці досвіди лягли в основу створення АМАН (військової розвідки) 1953 року, що інтегрувала аналітичні функції для прогнозування загроз від сусідніх держав. Історичні події, як-от арабське повстання 1936 року, змусили сіоністів розвивати автономні безпекові структури, незалежні від британської влади, що стало моделлю для майбутньої ізраїльської розвідки, орієнтованої на превентивні дії. Ці процеси ілюструють, як ідеологічні основи сіонізму трансформувалися в практичні інституції, забезпечуючи виживання держави в умовах постійної загрози. Інтелектуальні корені тут відіграли роль каталізатора, перетворюючи абстрактні ідеї на конкретні політичні реалії, де розвідка стала інструментом для реалізації національних амбіцій.

Інтелектуальні витoki сучасного сіонізму охоплюють еволюцію від ранніх ідей повернення до Сіону, виражених у працях рабинів на кшталт Цві Гірша Калішера в середині XIX століття, до систематизованих концепцій Леона Пінскера в «Автоемансипації» 1882 року, де акцентовано на самовизволенні євреїв від діаспорного існування. Ці ідеї набули політичної форми через зусилля Хаїма Вейцмана, який лобював Декларацію Бальфура, інтегруючи науковий та дипломатичний підходи. У міжвоєнний період сіонізм диференціювався на фракції: лейбористський, ревізіоністський та релігійний, кожна з яких внесла до формування державних структур. Лейбористи, очолювані Давидом БенГуріоном, акцентували на соціалістичних поселеннях, що стали базою для економічної незалежності, тоді як ревізіоністи Жаботинського наголошували на мілітарній підготовці, створюючи Ецель (Іргун) для активної боротьби. Друга світова війна прискорила ці процеси, змусивши сіоністів координувати зусилля

з союзниками, але й протидіяти британським обмеженням, що призвело до терактів Іргуну проти британських об'єктів. Після Голокосту, коли Європа втратила третину єврейського населення, створення держави стало моральним імперативом, підкріпленим резолюцією ООН №181, яка передбачала інтернаціоналізацію Єрусалима. Формування спецслужб тут пов'язано з необхідністю збору розвідданих про нацистські мережі та арабські альянси, якот під час операцій Хагани проти Муфтія Єрусалима Хаджа Аміна аль-Хусейні, який співпрацював з нацистами. Після незалежності Бен-Гуріон централізував розвідку, створивши Міністерство оборони 1948 року, що інтегрувало Шин Бет для контррозвідки всередині країни. Ці історичні траєкторії демонструють, як інтелектуальні дебати еволюціонували в інституційні рамки, де безпека стала пріоритетом для збереження суверенітету. Політичні фракції сіонізму тут відіграли роль у диверсифікації підходів до розвідки, від агентурної мережі до стратегічного планування [55, с. 850].

Історичний наратив сіонізму включає аналіз ключових документів та подій, що сформували основу для державотворення, починаючи від Базельської програми 1897 року, яка проголосила створення єврейського дому в Палестині, до Мандатного акту 1922 року, що легітимізував британське управління з зобов'язанням сприяти сіоністським цілям. У 1930-ті роки нацистський режим у Німеччині прискорив еміграцію, відомою як Хаавара угода 1933 року між сіоністами та нацистами, що дозволила переказ коштів для іммігрантів, хоча й була контроверсійною. Післявоєнний хаос у Європі, з таборами для displaced persons, стимулював масовий відтік до Палестини, організований через Бріху (втечу), де сіоністські емісари координували маршрути через Альпи та Середземне море. Конфлікт 1948 року, відомий як Накба для арабів та Війна за незалежність для ізраїльтян, призвів до експансії території за межі плану ООН, з приєднанням Західного Єрусалима та Галилеї. Формування спецслужб у цей період включало створення Моссаду 1949 року під керівництвом Реувена Шілоаха, який фокусувався на зовнішніх загрозах, таких як єгипетські та

сирійські армії, використовуючи мережі емігрантів для збору даних. Шин Бет, заснований 1949 року, займався внутрішньою безпекою, протидіючи арабським партизанам – федаїнам – та потенційним колабораціоністам. Ці структури еволюціонували від партизанських груп, як Лехі (Стерн ганг), що проводили терористичні акти проти британців, до професійних служб, інтегрованих у державний апарат. Історичні події тут підкреслюють трансформацію від колоніальної боротьби до суверенної оборони, де розвідка стала ключовим елементом для консолідації влади. Дипломатичні зусилля сіоністів, як-от лобіювання в ООН, поєднувалися з мілітарними підготовками, формуючи гібридну модель безпеки [41, с. 500].

Антологія сіоністських ідей охоплює спектр від духовного сіонізму Ахад Ха-Ама, який акцентував на культурному центрі в Палестині для збереження єврейської ідентичності, до прагматичного підходу Вейцмана, який поєднував науку з політикою, як у заснуванні Єврейського університету в Єрусалимі 1925 року. Ці ідеї набули форми через конгреси, де дебати про територіалізм (альтернативні місця для держави, як Уганда) поступилися палестинському фокусу. Британська політика, коливаючись між підтримкою та обмеженнями, стимулювала підпільну діяльність, як-от створення Нілі (розвідувальної мережі) під час Першої світової, що співпрацювала з британцями проти османів. Післявоєнна еміграція, особливо з Польщі та Румунії, де антисемітизм посилювався, призвела до п'ятої Алії 1930-х, яка принесла інтелектуалів та підприємців, зміцнюючи економіку. Конфлікт 1947–1948 років включав громадянську війну в Палестині, де Хагана проводила операції на кшталт Плану Далет для очищення стратегічних зон від арабських сил. Формування спецслужб тут пов'язано з необхідністю координації, як у створенні Центрального інституту координації 1951 року, що об'єднав розвідувальні зусилля. Моссад еволюціонував від відділу політичної дії в МЗС до незалежної агенції, фокусуючись на глобальних мережах для захисту іммігрантів. Ці історичні нитки ілюструють, як ідеї перетворювалися на інституції, де

культурне відродження доповнювало мілітарну підготовку. Дебати в сіоністському русі формували плюралістичну модель держави, де розвідка відіграла роль у інтеграції різноманітних груп [31, с. 300].

Створення сучасного сіонізму як інтелектуального фундаменту для єврейської держави включало синтез просвітницьких ідей з націоналізмом, де мислителі на кшталт Берла Кацнельсона поєднували соціалізм з сіонізмом, формуючи лейбористську домінанту в Ізраїлі. Ранні ідеї Мозеса Гесса в «Рим і Єрусалим» 1862 року передбачали повернення як соціальну реформу, тоді як Пінскер наголошував на автоемансипації від антисемітизму. У ХХ столітті ці концепції матеріалізувалися через поселення, як Рішон ле-Ціон 1882 року, та інституції, як Єврейське агентство 1929 року, що координувало імміграцію. Британські репресії після повстання 1936 року призвели до розколу в сіоністському русі, з появою радикальних груп, як Іргун, що проводили бомбардування, на кшталт готелю Кінг Девід 1946 року. Післявоєнний контекст, з Нюрнберзькими процесами, що викрили масштаби Голокосту, мобілізував міжнародну підтримку, culminating в голосуванні ООН. Формування спецслужб відбувалося через консолідацію, як у створенні ІДФ (Армія оборони Ізраїлю) 1948 року, де розвідувальні підрозділи, як 8200, спеціалізувалися на сигнальній розвідці. Шин Бет фокусувався на контртероризмі, протидіючи інфільтрації з Йорданії та Єгипту в 1950-ті. Ці процеси демонструють еволюцію від теоретичних конструктів до практичних структур, де інтелектуальні витoki забезпечували легітимність діям. Націоналізм тут став рушійною силою для безпекових інновацій, адаптуючи історичний досвід до сучасних викликів [13, с. 150].

Події 1948 року та їхні наслідки в Палестині охоплюють універсальні теми конфліктів, як деколонізація та національне самовизначення, де війна призвела до біженства близько 700 тисяч палестинських арабів та інтеграції 600 тисяч єврейських іммігрантів з арабських країн. Резолюція ООН №194 1948 року передбачала право на повернення біженців, але реальність формувалася

через військові перемоги Ізраїлю, як захоплення Лод та Рамле. Арабські держави, об'єднані в Лізі арабських держав 1945 року, вторглися, але розбіжності, як між Йорданією та Єгиптом, послабили їхні зусилля. Післявоєнні угоди про перемир'я 1949 року встановили «зелену лінію», але не мир, стимулюючи розвиток розвідки для моніторингу кордонів. Моссад, наприклад, організовував операції в Іраку та Марокко для евакуації євреїв, відомі як Операція Езра та Нехемія 1950–1951 років. Ці події ілюструють, як війна 1948 року стала каталізатором для державних інституцій, де безпека переважала над дипломатією. Універсальні теми тут включають етнічні чистки та демографічні зрушення, що формували регіональну динаміку. Конфлікт перетворив Палестину на поле битви ідеологій, де сіоністська перемога закріпила модель держави з сильною розвідкою [37, с. 320].

Єврейська еміграція з Палестини та Ізраїлю після Другої світової війни відображає складності адаптації, де частина євреїв, розчарованих конфліктами, виїжджала до США чи Європи, але масовий потік був у зворотному напрямку. Табори в Німеччині та Італії стали транзитними пунктами для 250 тисяч *displaced persons*, організованих через ЮНРРА. Ізраїльський закон про повернення 1950 року гарантував громадянство всім євреям, стимулюючи імміграцію, але й викликав внутрішні виклики, як інтеграція сефардів. Формування спецслужб тут включало використання емігрантських мереж для розвідки, як у операціях Моссаду в Європі для відстеження нацистів. Ці процеси підкреслюють двоїстість еміграції: як загрозу та ресурс для держави. Післявоєнна мобільність формувала демографію Ізраїлю, де розвідка забезпечувала безпеку потоків [65, с. 180].

Таким чином, історичні передумови створення Держави Ізраїль та формування її спецслужб ілюструють трансформацію ідеологічних концепцій у практичні інституції, де глобальні конфлікти та національні прагнення визначили траєкторію розвитку.

1.3. Правові та морально-етичні засади переслідування нацистських злочинців у міжнародному праві

Правові засади переслідування нацистських злочинців у міжнародному праві сформувалися внаслідок реакції світової спільноти на масові порушення норм людяності під час Другої світової війни, коли акти геноциду, воєнні злочини та злочини проти миру вимагали створення універсальних механізмів відповідальності, незалежних від національних юрисдикцій держав. Ці засади базуються на принципах, що виключають амністію чи імунітет для осіб, причетних до систематичного винищення населення, зокрема євреїв, ромів та інших груп, підкреслюючи універсальність покарання як запобіжник повторенню подібних актів. Морально-етичні аспекти тут переплітаються з юридичними нормами, де етика справедливості вимагає не лише покарання, а й визнання моральної відповідальності суспільств за історичні злочини, формуючи основу для міжнародних трибуналів та конвенцій, що регулюють переслідування незалежно від часу та місця скоєння. У післявоєнний період ці принципи еволюціонували від *ad hoc* судів до постійних норм, що інтегрують етичні імперативи в правові рамки, забезпечуючи переслідування злочинців навіть у випадках, коли вони переховуються в нейтральних державах. Такий підхід відображає трансформацію міжнародного права від суверенітету держав до пріоритету захисту людських прав, де моральна необхідність переслідування стає юридичним обов'язком. Історичний контекст тут включає визнання Голокосту як унікального злочину, що вимагає спеціальних норм для запобігання забуттю та запереченню, роблячи переслідування не лише юридичним, а й моральним актом відновлення гідності жертв. Ці засади вплинули на формування норм, що виключають строки давності для певних категорій злочинів, підкреслюючи їхню вічну актуальність. Загалом, правові та етичні основи створюють систему, де переслідування стає інструментом глобальної справедливості, інтегруючи уроки минулого в сучасні механізми.

Лондонська угода від 8 серпня 1945 року, підписана представниками Сполученого Королівства, Сполучених Штатів Америки, Тимчасового уряду Французької Республіки та Уряду Союзу Радянських Соціалістичних Республік, встановила фундаментальні принципи для переслідування та покарання головних воєнних злочинців європейської осі, визначаючи злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності як підстави для міжнародної відповідальності. Цей документ, разом із приєднаним Статутом Міжнародного військового трибуналу, відомим як Нюрнберзький статут, ввів поняття індивідуальної відповідальності за злочини, скоєні в ім'я держави, виключаючи оборону на основі наказу вищого керівництва чи державного суверенітету. Статут деталізує злочини проти миру як планування, підготовку, розв'язання чи ведення агресивної війни, воєнні злочини як порушення законів та звичаїв війни, включаючи вбивства, катування, депортацію та знищення цивільного населення, а злочини проти людяності як систематичні акти, спрямовані проти цивільних груп на підставі расових, політичних чи релігійних мотивів. У контексті переслідування нацистських злочинців цей акт став прецедентом для визнання Голокосту як злочину проти людяності, що не підпадає під національні амністії, і заклав основу для трибуналів, де докази масових вбивств у концентраційних таборах, таких як Аушвіц та Треблінка, слугували підставою для обвинувачення. Морально-етичний вимір тут проявляється в акценті на універсальній справедливості, де покарання не є помстою, а засобом відновлення моральних норм, порушених тоталітарними режимами. Угода також передбачає процедури судового розгляду, включаючи права обвинувачених на захист, але з пріоритетом на доведенні колективної відповідальності за системні злочини, що робить її ключовим інструментом для післявоєнного правосуддя. Цей документ вплинув на подальші норми, підкреслюючи необхідність міжнародної кооперації в переслідуванні, навіть якщо злочинці переховуються за кордоном, і встановив етичний стандарт, де ігнорування таких злочинів загрожує глобальній моральній стабільності.

Деталізація категорій злочинів у статуті забезпечує чіткість у кваліфікації актів, як-от операції «Айнзацгрупен» на Східному фронті, де масові розстріли цивільних були визнані злочинами проти людяності. Таким чином, Лондонська угода не лише юридично, а й етично обґрунтувала переслідування, роблячи його обов'язковим для збереження людської гідності[11].

Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 26 листопада 1968 року, встановлює принцип, за яким такі злочини не підпадають під строки давності, незалежно від дати їх скоєння, забезпечуючи можливість переслідування нацистських злочинців навіть через десятиліття після подій. Цей документ визначає воєнні злочини як серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року, включаючи умисне вбивство, катування, нелюдське поводження з полоненими та цивільними, а злочини проти людяності як акти, скоєні в рамках широкомасштабної чи систематичної атаки на цивільне населення, такі як вбивство, винищення, поневолення, депортація та переслідування за расовими чи релігійними мотивами. У контексті нацистських злочинів конвенція безпосередньо стосується Голокосту, де масове знищення в газових камерах та через голод у гетто кваліфікується як злочини, що не мають терміну придатності для судового розгляду. Морально-етичний аспект тут полягає в визнанні, що час не знімає моральної відповідальності за акти, які підривають основи людяності, і держави зобов'язані забезпечувати переслідування, навіть якщо злочинці інтегрувалися в нові суспільства. Конвенція закликає до ратифікації та імплементації в національне законодавство, передбачаючи екстрадицію чи суд над підозрюваними, що робить її інструментом для міжнародної співпраці в пошуку нацистів, як-от у Латинській Америці чи Європі. Вона також підкреслює превентивну роль, де відсутність строків давності слугує стримуючим фактором для потенційних злочинців, інтегруючи етичні норми в правові зобов'язання. Деталізація статей конвенції включає виключення амністій для

таких злочинів, що безпосередньо вплинуло на справи, подібні до переслідування Адольфа Айхмана, де час не став бар'єром для правосуддя [20].

Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів, прийнята Радою Європи 25 січня 1974 року, розширює принципи незастосування давності на європейському рівні, визначаючи злочини проти людяності як акти, скоєні в мирний чи воєнний час, включаючи вбивство, винищення, поневолення, депортацію, ув'язнення, катування, зґвалтування та переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами, а воєнні злочини як порушення норм міжнародного гуманітарного права. Цей документ, ратифікований низкою європейських держав, забезпечує гармонізацію законодавств для переслідування нацистських злочинців, які переховувалися в Європі після 1945 року, виключаючи будь-які строки давності для цих категорій. Морально-етичний вимір конвенції проявляється в акценті на колективній пам'яті Європи про Голокост та інші нацистські злочини, де переслідування стає актом моральної репарації для жертв та їхніх нащадків, запобігаючи ревізійному чи запереченню історичних фактів. Конвенція передбачає зобов'язання держав до співробітництва в екстрадиції та обміні інформацією, що робить її практичним інструментом для пошуку злочинців, як-от колишніх есесівців у Східній Європі. Вона також інтегрує принципи Нюрнберзького трибуналу, підкреслюючи універсальність відповідальності, незалежно від національності чи статусу. Деталізація статей включає виключення будь-яких амністій чи помилювань для таких злочинів, що вплинуло на національні законодавства, наприклад, у Франції чи Німеччині, де строки давності були скасовані для нацистських справ [24].

Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 95 (I) від 11 грудня 1946 року, що підтверджує принципи міжнародного права, визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу, встановлює універсальність норм, за якими нацистські злочини підлягають переслідуванню, незалежно від національних кордонів чи часу. Цей акт затверджує принципи індивідуальної

відповідальності за злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності, виключаючи оборону на основі державного наказу, і робить їх частиною загального міжнародного права. У контексті нацистських злочинців резолюція безпосередньо стосується визнання Голокосту як злочину, що вимагає глобального переслідування, підкреслюючи моральну необхідність покарання для відновлення довіри до людяності після масових вбивств у таборах смерті. Етичний аспект тут полягає в підтвердженні, що такі злочини порушують фундаментальні моральні норми, і спільнота націй зобов'язана забезпечувати їхнє переслідування, запобігаючи імунітету через політичні зміни. Резолюція слугувала основою для подальших конвенцій, інтегруючи Нюрнберзькі принципи в ООН-івські документи, що вплинуло на створення Міжнародного кримінального суду. Деталізація принципів включає визнання змови як злочину, що застосовувалося до нацистського керівництва, як-от Гімлера чи Герінга. Таким чином, цей документ зміцнює моральну та правову основу для вічного переслідування, роблячи його інструментом глобальної етики [62].

Етика війни в юдаїзмі, як традиційна система моральних норм, регулює переслідування злочинців, акцентуючи на принципах справедливості та пропорційності, де акти, подібні до нацистських злочинів, розглядаються як порушення божественного закону, що вимагає відновлення балансу через покарання. У юдейській традиції, базованій на Торі та Талмуді, війна дозволяється лише як самооборона (мілхемет міцва) чи обов'язкова (мілхемет хова), але з суворими обмеженнями на насильство проти цивільних, включаючи заборону непотрібних страждань та вимогу до гуманного поводження з полоненими. У контексті нацистських злочинів ця етика підкреслює моральну необхідність переслідування, оскільки Голокост порушує заповіді про збереження життя (пікуах нефеш) та справедливість (цедек), роблячи злочинців відповідальними перед Богом та людьми. Моральні засади тут включають концепцію «око за око» не як помсту, а як пропорційне правосуддя, де

переслідування стає актом моральної репарації для жертв. Юдейська етика також інтегрує ідею колективної відповідальності, але з акцентом на індивідуальну вину, що узгоджується з міжнародними нормами. У післявоєнному контексті це проявляється в підтримці трибуналів, де етичні принципи юдаїзму доповнюють правові, підкреслюючи необхідність пам'яті про злочини для запобігання повторенню. Деталізація норм включає заборони на геноцид, подібні до біблійних оповідей про Амалека, де вічне переслідування стає моральним імперативом [47, с. 85].

Отже, правові та морально-етичні засади переслідування нацистських злочинців у міжнародному праві формують інтегровану систему норм, що забезпечують універсальну відповідальність та відновлення справедливості, поєднуючи юридичні принципи з етичними імперативами для запобігання забуттю історичних злочинів.

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗРАЇЛЬСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ

2.1. Структура та функції ізраїльської розвідки у системі національної безпеки Ізраїлю

Структура ізраїльської розвідки в системі національної безпеки представляє собою багаторівневу мережу інституцій, що забезпечує збір, аналіз та використання інформації для захисту державних інтересів у складному геополітичному оточенні, де постійні загрози від сусідніх країн та недержавних акторів вимагають інтеграції розвідувальних зусиль з військовими, дипломатичними та внутрішніми механізмами. Центральними елементами цієї структури є Моссад (Інститут розвідки та спеціальних завдань), відповідальний за зовнішню розвідку та таємні операції за кордоном, Шин Бет (Служба загальної безпеки), яка фокусується на внутрішній контррозвідці та протидії тероризму всередині країни, та АМАН (Управління військової розвідки), що входить до складу Армії оборони Ізраїлю та займається стратегічним аналізом військових загроз. Ці органи координуються через Раду національної безпеки, створену в 1999 році, яка виступає як консультативний орган при прем'єр-міністрі, забезпечуючи єдину політику в сфері безпеки. Функції розвідки тут не обмежуються пасивним спостереженням, а включають активні заходи, такі як кіберрозвідка, агентурна робота та спеціальні операції, спрямовані на запобігання атакам, як-от ракетні удари з боку Хезболли чи Хамасу. У системі національної безпеки розвідка інтегрується з іншими компонентами, включаючи поліцію, прикордонні сили та дипломатичні служби, формуючи гібридну модель, де інформація стає основою для прийняття рішень на найвищому рівні. Історично ця структура еволюціонувала від партизанських мереж часів британського мандату до професійних служб, адаптованих до асиметричних конфліктів, де акцент на технологіях, таких як супутникове спостереження та штучний інтелект для аналізу даних.

Національна безпекова стратегія Ізраїлю, як комплексний документ, визначає роль розвідки в забезпеченні довгострокової стабільності, де ключовими принципами є превентивність, стримування та швидка реакція на потенційні ризики, включаючи ядерні програми Ірану чи терористичні мережі в регіоні. Ця стратегія, розроблена на основі аналізу глобальних тенденцій, інтегрує розвідувальні функції в ширший контекст, де Моссад відповідає за глобальний моніторинг, Шин Бет – за внутрішню стабільність, а АМАН – за тактичну оцінку військових сценаріїв. Координація відбувається через комітети Кнесету з питань зовнішньої політики та оборони, які наглядають за діяльністю служб, забезпечуючи баланс між секретністю та демократичним контролем. Функції тут включають не лише збір даних, а й стратегічне планування, як-от розробку сценаріїв відповіді на кібератаки чи біологічні загрози, що вимагає міжвідомчої співпраці. У контексті близькосхідної динаміки стратегія акцентує на альянсах, де розвідка сприяє обміну інформацією з партнерами, такими як США, через спільні програми на кшталт «Стіхпнет» проти іранських ядерних об'єктів. Крім того, стратегія враховує економічні аспекти безпеки, де розвідка моніторить торгівлю зброєю та фінансові потоки терористичних груп. Ця модель еволюціонувала в 2010-ті роки, з акцентом на кіберпростір, де спеціальні підрозділи, як 8200, займаються електронною війною [21].

Концепція національної безпеки в Ізраїлі охоплює багатогранні аспекти, від військової готовності до соціальної стійкості, де розвідка виступає як інтегратор інформації, що дозволяє передбачати та нейтралізувати ризики на ранніх стадіях. Структура тут включає вертикальну ієрархію, з прем'єрміністром на чолі, який безпосередньо керує Моссадом, тоді як Шин Бет підпорядковується міністру внутрішньої безпеки, а АМАН – начальнику генштабу. Функції розвідки поширюються на профілактику, де аналітичні центри оцінюють геополітичні зрушення, як-от нормалізацію відносин з арабськими державами через Авраамські угоди 2020 року. У системі безпеки розвідка інтегрується з цивільними структурами, такими як Міністерство закордонних справ, для дипломатичної розвідки, та з технологічними

компаніями для розвитку інструментів спостереження. Ця інтеграція забезпечує комплексний підхід, де функції включають не лише оперативні дії, а й стратегічний аналіз, як оцінка впливу кліматичних змін на регіональну стабільність. У 2020-ті роки акцент зсунувся до гібридних загроз, де розвідка моніторить дезінформацію та кібервтручання з боку Росії чи Китаю [60, с. 50].

Цивільно-військові відносини в Ізраїлі визначають місце розвідки в системі, де армія та спецслужби тісно переплітаються з цивільним суспільством, формуючи модель «народної армії», де резервісти з розвідувальних підрозділів інтегруються в повсякденне життя. Структура тут включає механізми контролю, як Комісія Туркеля 2010 року для розслідування інцидентів, що забезпечує етичність операцій. Функції розвідки в цьому контексті охоплюють не лише військові аспекти, а й соціальні, як моніторинг внутрішніх загроз від радикальних груп. Цивільний нагляд через суди та парламентські комітети балансує секретність з прозорістю, де прем'єр-міністр затверджує ключові операції. У 1990-ті роки ця модель еволюціонувала після Ослоських угод, коли розвідка адаптувалася до миротворчих зусиль, моніторячи палестинські фракції. Функції включають координацію з поліцією для антитерористичних рейдів, як у випадку з операціями в Газі. Загалом, цивільно-військові відносини формують динаміку, де розвідка стає мостом між військовою силою та демократичними інститутами [16, с. 200].

Політичні вибори перед Ізраїлем у близькосхідному контексті впливають на структуру розвідки, де стратегічні рішення, як альянси з Єгиптом чи Йорданією, вимагають посилення аналітичних функцій для оцінки регіональних динамік. Структура тут адаптується до викликів, як іранська загроза, де Моссад проводить операції для збору даних про ядерні програми. Функції розвідки включають дипломатичну підтримку, де агенти сприяють таємним переговорам. У 1970-ті роки, після Йом-Кіпурської війни, розвідка реформувалася для кращого прогнозування, створюючи багатопланові системи аналізу. Політичні вибори також стосуються балансу між наступальними та

оборонними стратегіями, де розвідка надає дані для прийняття рішень [26, с. 131].

Між націоналізмом та інтернаціоналізмом у палестинському контексті під час Другої світової війни закладено основи сучасної розвідувальної структури, де єврейські лідери балансували між локальними інтересами та глобальними альянсами, формуючи мережі, що стали прототипом Моссаду. Структура тут еволюціонувала від підпільних груп до державних органів, де функції включали збір даних про британські та арабські сили. Інтернаціоналізм проявлявся в співпраці з союзниками, тоді як націоналізм акцентував на самообороні. У 1940ті роки це призвело до створення централізованих служб, адаптованих до післявоєнних реалій. Функції розвідки в цьому балансі охоплювали стратегічне планування для незалежності [35, с. 85].

Перервана система соціальних структур в Ізраїлі після незалежності вплинула на формування розвідки, де швидка імміграція та конфлікти створили потребу в адаптивних механізмах, інтегрованих у національну безпеку. Структура тут включає децентралізовані елементи, як регіональні підрозділи Шин Бет для моніторингу поселень. Функції охоплюють соціальний аналіз, де розвідка оцінює внутрішні напруження від етнічних груп. У 1980-ті роки ця система адаптувалася до інтифади, посилюючи контррозвідку [38, с. 40].

Отже, структура та функції ізраїльської розвідки в системі національної безпеки забезпечують комплексний захист державних інтересів через інтеграцію інституцій, стратегій та історичних адаптацій, формуючи основу для стійкості в умовах регіональних викликів.

2.2. Роль ізраїльських спецслужб у виявленні та переслідуванні нацистських злочинців

Роль ізраїльських спецслужб у виявленні та переслідуванні нацистських злочинців після Другої світової війни стала одним із ключових напрямків їхньої діяльності, що поєднувала елементи національної помсти, історичної справедливості та захисту єврейської спільноти від потенційних загроз, які

зберігалися в особах колишніх нацистських функціонерів, що уникли покарання. Ця роль еволюціонувала від несистематичних зусиль окремих груп виживших у 1940-1950-х роках до організованої, державно підтримуваної програми, де

Моссад та інші служби координували глобальний пошук, збір доказів та нейтралізацію цілей. Виявлення полягало в систематичному аналізі архівів, свідчень, документів СС та гестапо, що зберігалися в різних країнах, а також у використанні мереж емігрантів та інформаторів у Латинській Америці, Європі та на Близькому Сході. Переслідування включало не лише арешти через екстрадицію, а й прямі операції з викрадення, допитів та, в окремих випадках, ліквідації, що робило ізраїльську розвідку унікальним суб'єктом у міжнародному правовому полі, де традиційні механізми часто виявлялися неефективними через політичні бар'єри чи строки давності. Ця діяльність мала глибокий символічний вимір, оскільки демонструвала, що злочини Голокосту не забуваються з часом і що держава, створена на руїнах європейського єврейства, бере на себе функцію виконавця справедливості. У 1950-1960-х роках фокус зосередився на високопосадовцях, відповідальних за логістику та планування «остаточного розв'язання», тоді як пізніше розширився до нижчих ланок виконавців, що переховувалися під фальшивими іменами. Спецслужби розробили спеціалізовані підрозділи, присвячені саме цій темі, де аналітики працювали з фотографіями, біографічними даними та свідченнями, щоб ідентифікувати цілі серед тисяч потенційних підозрюваних. Така робота вимагала поєднання класичної агентурної розвідки з сучасними на той час методами, включаючи аналіз поштових відправлень, банківських транзакцій та міграційних потоків післявоєнної Європи.

Моссад проводить систематичний пошук нацистських злочинців, координуючи глобальні зусилля з виявлення осіб, причетних до злочинів проти єврейського народу, через мережу агентів, архівні дослідження та співпрацю з міжнародними організаціями, що зберігають документи про Голокост. Ця діяльність охоплює моніторинг колишніх членів СС, гестапо та інших структур,

які втекли до країн Південної Америки, Близького Сходу та Європи, використовуючи фальшиві документи та нові ідентичності. Пошук включає аналіз списків іммігрантів, церковних архівів, де видавалися свідоцтва про хрещення для приховування походження, та свідчень колишніх в'язнів таборів. У багатьох випадках Моссад ініціював операції після отримання достовірної інформації від інформаторів, які працювали в діаспорі або серед колишніх нацистських кіл. Ця робота триває десятиліттями, з акцентом на тих, хто займав ключові посади в апараті знищення, і включає створення детальних дос'є з фотографіями, описами зовнішності та звичок для підтвердження ідентичності. Спецслужба також співпрацює з центрами документації Голокосту, отримуючи доступ до матеріалів, що дозволяють відстежувати переміщення цілей після 1945 року. Така систематичність робить пошук не випадковим, а стратегічним процесом, спрямованим на закриття справ, що залишилися відкритими після Нюрнберга та інших трибуналів [33].

Післявоєнні канали нацистської мафії слугували основними шляхами втечі для злочинців, де ізраїльські спецслужби активно відстежували маршрути, що вели через монастирі, Червону Хрест та корумпованих чиновників у Європі та Латинській Америці. Ці канали, відомі як «щурячі стежки», дозволяли переміщувати осіб з фальшивими паспортами до Аргентини, Бразилії, Чилі та Парагваю, де вони інтегрувалися в місцеві суспільства під новими іменами. Ізраїльська розвідка проникала в ці мережі через агентуру, що працювала серед емігрантських громад, та аналізувала документи, видані Міжнародним комітетом Червоного Хреста, які часто використовувалися для приховування справжньої біографії. Виявлення включало відстеження фінансових потоків, листування та контактів з колишніми соратниками, що зберігали лояльність до нацистської ідеології. У багатьох випадках спецслужби отримували інформацію від колишніх нацистів, які видавали своїх колег за винагороду чи під тиском. Ця робота вимагала глибокого розуміння післявоєнної геополітики, де деякі режими в Південній Америці надавали притулок злочинцям через антикомуністичні погляди чи корупцію. Ізраїльські агенти збирали докази, що

підтверджували причетність до конкретних злочинів, включаючи свідчення очевидців та документи з німецьких архівів, захоплених союзниками. Такий підхід дозволяв перетворювати розрізнені дані на операційні плани, спрямовані на захоплення чи нейтралізацію [52, с. 100].

Архіви Яд Вашем відкривають для публічного доступу документи Моссаду, пов'язані з переслідуванням нацистських злочинців, що включають дос'є, звіти агентів та плани операцій, які демонструють масштаби роботи ізраїльської розвідки в цій сфері. Ці матеріали охоплюють період з 1950-х по 1980-ті роки, коли спецслужби систематично збирали інформацію про тисячі підозрюваних, фокусуючись на тих, хто брав участь у депортаціях, розстрілах та експлуатації в'язнів. Документи розкривають методи ідентифікації, включаючи порівняння фотографій, аналіз почерку та вивчення біографічних деталей, що дозволяли підтвердити особу навіть після пластичних операцій чи зміни зовнішності. Архіви також містять звіти про співпрацю з іноземними службами, які надавали доступ до своїх матеріалів, та внутрішні оцінки ризиків, пов'язаних з операціями в чужих країнах. Відкриття цих матеріалів для дослідників підкреслює прозорість у певних аспектах діяльності, дозволяючи реконструювати хронологію пошуку та роль окремих агентів. У контексті переслідування це забезпечує історичну достовірність, демонструючи, як розвідка перетворювала фрагментарні дані на докази для міжнародних інстанцій чи внутрішніх рішень [64].

Зусилля відомого мисливця за нацистами підкреслюють спотворення Голокосту як сучасну загрозу, де ізраїльські спецслужби продовжують моніторити спроби заперечення чи мінімізації злочинів, що часто пов'язані з особами, які переховуються або їхніми нащадками. Ця діяльність включає відстеження публікацій, конференцій та мереж, що поширюють ревізійні погляди, з метою виявлення зв'язків з колишніми нацистами чи їхніми симпатиками. Спецслужби аналізують, як такі спотворення можуть слугувати прикриттям для збереження контактів між колишніми злочинцями, та реагують на випадки, коли переховані особи намагаються легалізувати своє становище

через фальшиві біографії. Робота тут поєднується з освітніми та меморіальними ініціативами, де виявлення злочинців доповнюється протидією запереченню їхніх дій. Такий підхід робить переслідування не лише історичним, а й актуальним завданням, спрямованим на збереження правди про події 1939–1945 років [67].

Історії про помсту Моссаду військовим злочинцям та терористам ілюструють конкретні випадки, коли ізраїльська розвідка проводила операції з виявлення та нейтралізації осіб, причетних до Голокосту, використовуючи комбінацію агентурних джерел, технічних засобів та прямих дій. Ці історії описують, як агенти проникали в закриті спільноти, встановлювали спостереження та збирали докази для підтвердження ідентичності, після чого слідували плани захоплення чи ліквідації. У багатьох випадках операції проводилися в країнах, де місцеві влади не співпрацювали, що вимагало високого рівня секретності та ризику. Робота включала психологічний тиск на цілі, допити на місці та транспортування до Ізраїлю для судового розгляду. Такі дії демонструють, як розвідка поєднувала моральну мотивацію з оперативною майстерністю, роблячи переслідування ефективним інструментом історичної відповідальності [5].

Записки розвідника про викрадення палестинського ката детально описують підготовку та реалізацію операції з виявлення та захоплення високопосадовця, відповідального за логістику депортацій до таборів смерті, що стала еталоном для подібних дій ізраїльських спецслужб. Ця операція включала багаторічний пошук, аналіз тисяч документів, встановлення контактів з інформаторами в Південній Америці та створення легенди для агентів, які проникли в оточення цілі. Виявлення базувалося на зіставленні фотографій, свідчень та деталей біографії, що дозволило підтвердити особу після років переховування. Переслідування завершилося викраденням, транспортуванням та передачею для суду, що стало прецедентом міжнародного значення. Робота демонструє складність агентурної роботи в чужому середовищі, де кожен крок

вимагав точного розрахунку ризиків та координації між різними підрозділами [9, с. 150].

Матеріали виставки про операцію з захоплення та суд над Адольфом Айхманом розкривають роль ізраїльської розвідки в виявленні його місцезнаходження в Аргентині, підготовці операції та логістиці викрадення, що включало багаторічний пошук через мережу інформаторів та аналіз документів. Виставка демонструє документи, фотографії та артефакти, що ілюструють, як спецслужби ідентифікували ціль під фальшивим іменем, встановили спостереження та спланували захоплення без порушення аргентинського суверенітету в очах світової спільноти. Робота включала координацію з дипломатичними каналами для евакуації та підготовку доказової бази для суду в Єрусалимі. Ці матеріали підкреслюють технічну та організаційну складність операції, де розвідка поєднувала класичні методи з інноваційними підходами[14].

Мемуари керівника Моссаду про захоплення Айхмана детально описують етапи виявлення, від перших сигналів про можливе місцезнаходження в БуеносАйресі до фінальної фази операції, що включала створення фальшивої авіакомпанії для транспортування цілі. Книга розкриває внутрішні дискусії, ризики та рішення, прийняті на найвищому рівні, а також роль агентів, які місяцями вели спостереження та підтверджували ідентичність через щоденні контакти. Виявлення базувалося на ланцюжку свідчень, фотографіях та аналізі поведінки, що дозволило відрізнити ціль від інших емігрантів. Переслідування завершилося успішним викраденням та доставкою до Ізраїлю, що стало кульмінацією багаторічної роботи [22, с. 200].

Отже, роль ізраїльських спецслужб у виявленні та переслідуванні нацистських злочинців утворює унікальний розділ історії розвідки, де поєднання глобального пошуку, агентурних операцій та моральної мотивації забезпечило реалізацію історичної справедливості в умовах, коли традиційні механізми виявилися недостатніми.

2.3. Взаємодія ізраїльських спецслужб з міжнародними організаціями та іноземними державами

Взаємодія ізраїльських спецслужб з міжнародними організаціями та іноземними державами формує складну мережу відносин, що поєднує обмін розвідувальною інформацією, спільні операції, дипломатичну координацію та іноді приховані канали комунікації, спрямовані на досягнення спільних цілей у сфері протидії глобальним загрозам, включаючи тероризм, поширення зброї масового знищення та кібервтручання. Ця взаємодія відбувається в умовах асиметричного середовища, де Ізраїль часто виступає як ініціатор або ключовий партнер, пропонуючи високотехнологічні можливості аналізу та оперативні навички в обмін на доступ до ресурсів, територій чи політичної підтримки. Міжнародні організації, такі як Інтерпол, Європол чи спеціалізовані підрозділи ООН, слугують платформами для формального обміну даними про підозрюваних у тероризмі чи організованій злочинності, тоді як двосторонні відносини з державами дозволяють проводити спільні тренування, обмін агентами під прикриттям чи координацію дій проти спільних противників. У післявоєнний період ця взаємодія еволюціонувала від епізодичних контактів з західними союзниками до систематичних партнерств, де ізраїльські служби надавали експертизу в боротьбі з недержавними акторами, отримуючи натомість розвідувальні дані з регіонів, де їхня присутність обмежена. Такий підхід включає також неформальні канали, коли офіційні відносини відсутні або напружені, але інтереси збігаються, що вимагає делікатного балансу між секретністю та довірою. Загалом, взаємодія визначається прагматичними розрахунками, де кожна сторона оцінює вигоди та ризики, формуючи гнучку систему, адаптовану до мінливих геополітичних реалій.

Іран та Хезболла як суб'єкти преопераційної діяльності на Заході демонструють модель взаємодії, де ізраїльські спецслужби активно співпрацюють з західними партнерами для моніторингу та нейтралізації мереж, що планують атаки в Європі та Північній Америці. Ця взаємодія включає обмін даними про логістику, фінансування та вербування, де ізраїльські аналітики

надають детальні профілі операторів, а іноземні служби забезпечують спостереження на своїй території. Спільні операції часто охоплюють арешти підозрюваних, вилучення зброї чи перехоплення комунікацій, що базуються на інформації, отриманої через ізраїльські джерела. Така співпраця відбувається в рамках антитерористичних коаліцій, де Ізраїль виступає як постачальник специфічної експертизи щодо іранських методів, включаючи використання дипломатичних прикриттів чи комерційних структур для маскуванню діяльності. Західні партнери, у свою чергу, надають доступ до своїх баз даних та технічних ресурсів для підтвердження ізраїльських розвідданих. Цей обмін сприяє запобіганню атак, спрямованих проти єврейських інституцій чи ізраїльських інтересів за кордоном, і демонструє, як взаємодія перетворюється на превентивний механізм глобальної безпеки. У багатьох випадках координація відбувається через спеціальні робочі групи, де представники різних країн регулярно обмінюються оцінками ризиків та планами дій [53, с. 160].

Загроза терористичних організацій у кіберпросторі вимагає тісної взаємодії ізраїльських спецслужб з іноземними партнерами, де обмін досвідом у сфері кіберзахисту та наступальних операцій стає ключовим елементом. Ізраїльські підрозділи, що спеціалізуються на кіберрозвідці, надають дані про методи хакерських атак, пов'язаних з Хезболлою чи іншими групами, тоді як союзники забезпечують моніторинг глобальних мереж та доступ до міжнародних платформ. Спільні ініціативи включають розробку захисних протоколів, симуляцію атак та реагування на інциденти в реальному часі, що вимагає високого рівня довіри та стандартизації процедур. У цій сфері взаємодія часто відбувається через закриті канали, де обмін даними про вразливості чи операторів дозволяє нейтралізувати загрози до їхньої реалізації. Іноземні держави отримують від Ізраїлю унікальні знання про тактики недержавних акторів у цифровому середовищі, тоді як ізраїльські служби користуються розширеними можливостями моніторингу за межами регіону. Така співпраця формує багатосторонні альянси, орієнтовані на кібербезпеку, де

спільні навчання та обмін інструментами стають регулярною практикою [58, с. 15].

Передбачувальна розвідка та апарат Хезболли після сирійської війни ілюструють еволюцію взаємодії, де ізраїльські спецслужби координують зусилля з іноземними партнерами для відстеження змін у структурі та можливостях цієї організації. Обмін даними про постачання зброї, тренувальні табори та командні ланцюги відбувається через спільні центри аналізу, де ізраїльські оцінки доповнюються інформацією з регіональних джерел. Ця взаємодія включає моніторинг логістичних маршрутів через Ліван та Сирію, аналіз комунікацій та прогнозування потенційних ескалацій. Іноземні служби надають супутникові знімки чи сигнальну розвідку, тоді як ізраїльські партнери інтерпретують ці дані в контексті локальних реалій. Такий підхід дозволяє формувати спільні сценарії реагування та запобігати переозброєнню. Координація тут охоплює не лише військові аспекти, а й політичні, де обмін оцінками впливає на дипломатичні рішення союзників. У цій динаміці Ізраїль виступає як провідний експерт з іранських проксі, забезпечуючи точність спільних дій [63, с. 240].

Хізболла як суб'єкт шпигунства проти Ізраїлю демонструє, як ізраїльські спецслужби будують взаємодію з іноземними державами для контррозвідувальних заходів, спрямованих на виявлення та нейтралізацію мереж, що діють у Лівані та за його межами. Обмін інформацією про вербування, методи проникнення та технічні засоби відбувається через двосторонні канали, де ізраїльські дані про конкретних агентів доповнюються спостереженням партнерів у Європі чи Америці. Спільні операції включають арешти підозрюваних, вилучення обладнання та перехоплення комунікацій, що базуються на скоординованих зусиллях. Іноземні партнери отримують від Ізраїлю детальні профілі загроз, тоді як ізраїльські служби користуються доступом до міжнародних баз даних та юридичних механізмів. Ця взаємодія формує систему, де контррозвідка стає спільним завданням, орієнтованим на захист критичної інфраструктури та дипломатичних об'єктів. У багатьох

випадках координація відбувається на рівні спеціальних груп, що регулярно оцінюють ризики та планують превентивні заходи [39, с. 120].

Ревізія «змови» Сайкса-Піко через комітет де Бюсена ілюструє історичний

контекст взаємодії, де ізраїльські спецслужби в післявоєнний період використовували архівні матеріали та дипломатичні канали для розуміння регіональних альянсів та їхнього впливу на сучасні загрози. Обмін історичними даними з британськими та французькими партнерами дозволяв реконструювати старі домовленості, що формували кордони та конфлікти на Близькому Сході, для кращого прогнозування поведінки держав. Ця взаємодія включала доступ до колоніальних архівів, аналіз дипломатичного листування та оцінку впливу цих угод на сучасні альянси. Іноземні служби надавали документи, тоді як ізраїльські аналітики інтерпретували їх у контексті поточних загроз [34, с. 620].

Отже, взаємодія ізраїльських спецслужб з міжнародними організаціями та іноземними державами утворює багатоварову систему партнерств, що поєднує обмін даними, спільні операції та стратегічну координацію для протидії регіональним і глобальним викликам, забезпечуючи Ізраїлю необхідну підтримку в умовах ізольованого геополітичного становища.

РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ ОПЕРАЦІЇ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ РОЗВІДКИ ПРОТИ НАЦИСТСЬКИХ ЗЛОЧИНЦІВ

3.1. Операція з викрадення Адольфа Айхмана: підготовка, реалізація та наслідки

Операція з викрадення Адольфа Айхмана становить одну з найвідоміших і найскладніших спеціальних операцій ізраїльської розвідки, що поєднала багаторічний пошук, глибокий аналіз біографічних даних, агентурну роботу в чужому середовищі та ризиковану логістику захоплення на території суверенної держави без офіційного дозволу. Ця операція, проведена в травні 1960 року в передмісті Буенос-Айреса, стала кульмінацією зусиль, спрямованих на захоплення одного з ключових архітекторів «остаточного розв'язання єврейського питання», який після війни уникнув арешту та переховувався під фальшивим ім'ям Рікардо Клемент. Підготовка включала систематичне відстеження слідів колишніх нацистських функціонерів у Латинській Америці, де післявоєнні еміграційні потоки створили сприятливе середовище для інтеграції втечників. Виявлення Айхмана стало можливим завдяки комбінації свідчень, фотографій та непрямих індикаторів, що дозволили ідентифікувати його серед тисяч потенційних підозрюваних. Реалізація операції вимагала створення тимчасової оперативної бази в Аргентині, де агенти Моссаду місяцями вели спостереження, вивчали щоденний розпорядок, маршрути пересування та соціальні зв'язки цілі. Захоплення відбулося на вулиці біля будинку, де Айхман повертався з роботи, після чого його доставили до безпечного будинку для первинного допиту, підтвердження особи та підготовки до евакуації. Наслідки операції охопили не лише судовий процес у Єрусалимі, що став першим масштабним публічним розглядом Голокосту в ізраїльському суспільстві, а й дипломатичний скандал з Аргентиною, яка подала скаргу до Ради Безпеки ООН, звинувативши Ізраїль у порушенні суверенітету. Водночас операція посилила моральний авторитет Ізраїлю як держави, що бере на себе

відповідальність за історичну справедливість, і стимулювала подальші зусилля щодо пошуку інших нацистських злочинців.

Підготовка до операції з викрадення Айхмана тривала кілька років і включала створення детального досьє, що базувалося на свідченнях колишніх в'язнів, документах СС та непрямих даних про еміграцію високопосадовців рейху. Агентура Моссаду систематично перевіряла інформацію, отриману від інформаторів у німецьких емігрантських громадах Аргентини, де Айхман проживав з 1950 року, працюючи на заводах Mercedes-Benz під фальшивим прізвищем. Процес ідентифікації передбачав порівняння фотографій, вивчення сімейних зв'язків, зокрема присутності сина Клауса, який випадково видав батька через розмову з дівчиною з єврейської родини. Після підтвердження особи в 1959 році керівництво Моссаду прийняло рішення про проведення захоплення, що вимагало залучення десятків агентів, створення фальшивих документів для в'їзду та виходу з країни, а також планування альтернативних сценаріїв евакуації. Підготовка включала тренування команди в Ізраїлі, де відпрацьовувалися сценарії захоплення, утримання та транспортування живої цілі, з урахуванням медичних аспектів та психологічного тиску на об'єкт. Цей етап демонструє високий рівень організаційної дисципліни та технічної підготовки, що дозволив уникнути серйозних інцидентів під час виконання [12, с. 250].

Реалізація захоплення Айхмана 11 травня 1960 року відбулася за чітко спланованим сценарієм, де група агентів чекала на автобусній зупинці біля будинку в районі Гарін, знешкодила ціль без застосування вогнепальної зброї та швидко вивезла її до підготовленого безпечного будинку. Утримання тривало дев'ять днів, протягом яких проводилися первинні допити, фотографування та медичний огляд для підтвердження стану здоров'я. Допити фіксувалися на магнітофон, що дозволило зібрати детальні свідчення про роль Айхмана в депортаціях та координації транспортувань до таборів. Логістика евакуації передбачала використання спеціального рейсу El Al, що прибув до Аргентини

під приводом святкування 150-річчя незалежності, де Айхмана вивезли під виглядом члена екіпажу, одягненого в форму авіакомпанії та під дією седативних засобів. Ця фаза операції вимагала точної координації між агентами на землі, дипломатичними каналами та авіаційними службами, щоб уникнути виявлення аргентинською владою [29, с. 300].

Наслідки операції для ізраїльського суспільства та міжнародного іміджу держави виявилися багатогранними, оскільки судовий процес над Айхманом у Єрусалимі з 11 квітня по 15 серпня 1961 року став першим масштабним публічним свідченням про механізми Голокосту, де сотні свідків дали покази про депортації, газові камери та масові розстріли. Процес транслювався по радіо та телебаченню, що сприяло формуванню колективної пам'яті про знищення європейського єврейства та легітимації існування Ізраїлю як відповіді на цю трагедію. Водночас аргентинський уряд офіційно протестував проти порушення суверенітету, що призвело до резолюції Ради Безпеки ООН від 23 червня 1960 року, яка визнала дії Ізраїлю порушенням норм міжнародного права, хоча й не передбачала санкцій. Дипломатичні відносини між двома країнами тимчасово погіршилися, але згодом відновилися після вибачень Ізраїлю. Операція також стимулювала внутрішні дискусії в Ізраїлі про моральні межі таких дій та їхній вплив на національну ідентичність [40, с. 200].

Магнітофонні записи допитів Айхмана в Ізраїлі, проведені після прибуття, містять детальні свідчення про організацію депортацій з різних країн Європи, координацію з місцевими владою та технічні аспекти транспортувань до таборів знищення. Ці записи, зроблені протягом кількох місяців, фіксують визнання Айхмана в ролі виконавця наказів вищого керівництва рейху, його участь у нарадах Ванзейської конференції та контроль за логістикою «остаточного розв'язання». Матеріали допитів стали ключовою доказовою базою для обвинувачення в злочинах проти людяності та воєнних злочинах, демонструючи системний характер нацистського апарату. Записи також

розкривають психологічний стан обвинуваченого, який намагався представити себе як бюрократа, що виконував накази, а не ініціатора злочинів [51, с. 150].

Корисний досвід Ізраїлю в безпекових питаннях включає уроки операції з викрадення Айхмана як прикладу, де поєднання розвідувальних можливостей з політичною волею дозволило реалізувати завдання глобального значення. Операція продемонструвала, як невелика держава може проводити складні дії за кордоном, використовуючи агентурні мережі, технічні засоби та дипломатичне прикриття. Досвід цієї операції вплинув на подальше планування подібних завдань, де акцент робиться на мінімізації ризиків для агентів та максимізації доказової бази [4].

Гіпси та Голокост у контексті операції Айхмана підкреслюють ширший вимір переслідування нацистських злочинців, де Айхман координував депортації не лише євреїв, а й ромів та інших груп, що постраждали від політики винищення. Його роль у плануванні масових транспортувань до Аушвіцу та інших таборів включала логістику для ромських сімей, що стали жертвами аналогічних механізмів. Цей аспект операції розширює розуміння масштабу злочинів, за які Айхман відповідав, і демонструє універсальність нацистської політики геноциду [15, с. 520].

Paul Хілберг як ключовий дослідник механізмів знищення європейських євреїв надав теоретичну основу для розуміння ролі таких функціонерів, як Айхман, у бюрократичному апараті Голокосту. Його аналіз адміністративних процесів депортацій та знищення безпосередньо вплинув на обвинувачення під час процесу, де Айхман поставав як втілення «банальності зла» в бюрократичній машині. Робота Хілберга слугувала джерелом для розуміння системності злочинів, що Айхман координував [18, с. 101].

Історичний огляд Олександра III та його політики щодо євреїв у Російській імперії ілюструє довгострокові передумови антисемітизму, що призвели до еміграційних потоків та подальшого Голокосту, де фігури на кшталт Айхмана стали виконавцями політики винищення. Цей контекст

пояснює, чому операція з викрадення мала глибоке історичне значення для розуміння коренів трагедії [23, с. 5].

Чорна земля як історія та застереження Голокосту підкреслює наслідки операції Айхмана для формування глобальної свідомості про механізми геноциду, де процес у Єрусалимі став поворотним моментом у визнанні системності злочинів. Операція та суд показали, як індивідуальна відповідальність за бюрократичні акти може призводити до масового знищення, що слугує застереженням для майбутніх поколінь [59, с. 300].

Книга пам'яті луцьких євреїв «Сефер Луцьк» містить свідчення про депортації та знищення, що координував Айхман через регіональні структури, де луцьке гетто стало одним з багатьох об'єктів його логістики. Ці матеріали доповнюють доказову базу операції, ілюструючи конкретні наслідки його дій для окремих громад [3, с. 400].

Отже, операція з викрадення Адольфа Айхмана, її підготовка, реалізація та наслідки утворюють вершину спеціальної діяльності ізраїльської розвідки, що поєднала розвідувальну майстерність, моральну рішучість та історичну значущість, залишивши тривалий слід у міжнародному праві, колективній пам'яті та національній ідентичності Ізраїлю.

3.2. Інші спеціальні операції з виявлення та переслідування нацистських злочинців у Європі та Латинській Америці

Інші спеціальні операції ізраїльської розвідки з виявлення та переслідування нацистських злочинців у Європі та Латинській Америці після Другої світової війни становлять серію цілеспрямованих дій, що поєднували глобальний моніторинг, агентурне проникнення, аналіз архівних матеріалів та прямі втручання, спрямовані на нейтралізацію осіб, причетних до масових вбивств євреїв та інших груп під час окупації східноєвропейських територій. Ці операції еволюціонували від епізодичних зусиль у 1950-х роках, коли фокус робився на високопосадовцях, відповідальних за депортації та розстріли в

регіонах на кшталт України та Латвії, до систематичних кампаній у 1960-1970-х, коли Моссад розширив діяльність на Латинську Америку, де багато втечників знайшли притулок під фальшивими ідентичностями. Виявлення включало вивчення міграційних потоків після 1945 року, коли нацистські мережі використовували «щурячі стежки» через Італію та Іспанію до Аргентини, Бразилії та Уругваю, а також аналіз свідчень виживших, які фіксували деталі злочинів у східноєвропейських гетто та таборах. Переслідування часто передбачало не лише захоплення для судового розгляду, а й асасінації, коли екстрадиція виявлялася неможливою через політичні бар'єри чи корумповані режими. У Європі операції фокусувалися на залишках мереж у Німеччині, Австрії та Італії, де колишні есесівці інтегрувалися в післявоєнне суспільство, тоді як у Латинській Америці акцент робився на громадах емігрантів, де злочинці займали посади в промисловості чи військових структурах. Ці дії мали глибокий символічний ефект, підкреслюючи відповідальність за злочини, скоєні в окупованих регіонах, таких як Волинь чи Київщина, де масові розстріли та депортації залишили слід у колективній пам'яті. Загалом, операції демонстрували адаптивність ізраїльської розвідки до геополітичних реалій, де міжнародне право часто не забезпечувало покарання, змушуючи вдаватися до автономних методів.

Операції проти нацистських злочинців, причетних до знищення єврейських громад на окупованих радянських територіях, включали систематичний пошук осіб, які координували масові акти в Україні та сусідніх регіонах, де жертвами стали сотні тисяч цивільних, переважно через розстріли в ярах та лісах. Ізраїльська розвідка збирала дані про виконавців, таких як члени айнзацгруп, які діяли в Києві, Одесі та інших містах, аналізуючи свідчення виживших та захоплені німецькі документи, що деталізували логістику операцій. У Латинській Америці фокус робився на втечниках, які оселилися в Аргентині чи Бразилії, де вони використовували фальшиві паспорти, видані через Ватикан чи Червону Хрест, для інтеграції в місцеве суспільство.

Наприклад, операції передбачали проникнення в емігрантські громади, де агенти встановлювали спостереження за потенційними цілями, вивчаючи їхні щоденні рутини, фінансові транзакції та контакти з колишніми соратниками. Переслідування часто завершувалося асасінаціями, коли захоплення ризикувало дипломатичними ускладненнями, як у випадках з високопосадовцями, відповідальними за координацію депортацій з окупованих територій. Ці дії вимагали координації між підрозділами Моссаду, що спеціалізувалися на зовнішніх операціях, та локальними мережами інформаторів, які надавали дані про місцезнаходження в Буенос-Айресі чи Сан-Паулу. Наслідки таких операцій полягали в послабленні мереж, що зберігали нацистську ідеологію, та в моральному відновленні для спільнот, постраждалих від окупації, де злочини залишилися без покарання через післявоєнний хаос [1, с. 200].

Спеціальні операції з виявлення злочинців, причетних до трагедій у конкретних регіонах, таких як Бердичів, де масові вбивства євреїв стали частиною ширшої політики винищення на українських землях, передбачали аналіз локальних свідчень та документів, що фіксували роль виконавців у координації актів. Ізраїльська розвідка використовувала мережі виживших для збору інформації про втечників, які після війни оселилися в Європі, зокрема в Італії чи Іспанії, де вони намагалися уникнути переслідування через колаборацію з місцевими режимами. У Латинській Америці операції фокусувалися на осіб, подібних до тих, хто керував депортаціями з Бердичева, де жертвами стали тисячі, через розстріли та примусові марші. Виявлення включало вивчення імміграційних реєстрів та церковних архівів, де злочинці отримували нові ідентичності, а переслідування часто вимагало прямих дій, як встановлення спостереження в Ріо-де-Жанейро чи Монтевідео. Ці операції мали на меті не лише покарання, а й розкриття мереж, що допомагали втечникам, включаючи корумпованих чиновників у Південній Америці. Наслідки полягали в послабленні таких мереж та в документуванні злочинів для історичної пам'яті,

де деталі актів у Бердичеві слугували основою для ідентифікації виконавців [2, с. 30].

Операції, спрямовані на виявлення та переслідування злочинців, відповідальних за Голокост в Україні, де масові знищення в гетто та таборах стали системними, включали глибокий аналіз історичних матеріалів, що фіксували роль координаторів у плануванні актів. Ізраїльська розвідка збирала дані про осіб, які керували депортаціями з українських міст, таких як Львів чи Харків, де жертвами стали сотні тисяч через голод, розстріли та примусову працю. У Європі операції фокусувалися на залишках мереж у Німеччині та Австрії, де колишні офіцери СС інтегрувалися в післявоєнне суспільство, використовуючи фальшиві біографії. У Латинській Америці пошук велся в країнах на кшталт Чилі чи Парагваю, де злочинці знайшли притулок під захистом диктаторських режимів. Виявлення передбачало використання інформаторів серед емігрантів, аналіз банківських транзакцій та вивчення сімейних зв'язків, що дозволило локалізувати цілі. Переслідування часто завершувалося асасінаціями, як у випадках з тими, хто уникнув Нюрнберга, коли дипломатичні канали не працювали. Наслідки цих дій полягали в моральному відновленні для українських спільнот та в послабленні ідеологічних мереж, що зберігалися в діаспорі [6, с. 80].

Спеціальні операції проти злочинців, причетних до подій між Аушвіцем та Бабин Яр, де масові розстріли в Україні стали частиною ширшої політики геноциду, передбачали вивчення географічних та логістичних деталей актів для ідентифікації виконавців. Ізраїльська розвідка аналізувала маршрути депортацій з Польщі та України, де жертвами стали мільйони, через координацію з Берліна. У Європі операції включали моніторинг колишніх есесівців у Франції чи Бельгії, де вони переховувалися серед біженців. У Латинській Америці фокус робився на Аргентині та Бразилії, де злочинці, подібні до тих, хто керував акціями в Бабиному Ярі, оселилися під новими іменами. Виявлення базувалося на свідченнях очевидців та архівних

документах, а переслідування вимагало прямих дій, як встановлення пасток для зустрічей з соратниками. Наслідки полягали в розкритті мереж, що допомагали втечникам, та в документуванні злочинів для міжнародного визнання [7, с. 74].

Операції з виявлення злочинців, причетних до гітлеризму в історії євреїв, де масові акти в східній Європі стали основою для переслідування, включали аналіз ідеологічних мереж, що зберігалися після війни. Ізраїльська розвідка відстежувала осіб, які координували депортації з окупованих територій, таких як Білорусь чи Україна, де жертвами стали громади через системні розстріли. У Європі операції фокусувалися на Італії та Іспанії, де втечки використовували релігійні інституції для прикриття. У Латинській Америці пошук велся в Перу чи Венесуелі, де злочинці інтегрувалися в бізнес. Виявлення передбачало вивчення листування та фінансових потоків, а переслідування - асасінації, коли захоплення було ризикованим. Наслідки цих дій полягали в послабленні ідеологічних груп та в збереженні пам'яті про акти [10, с. 200].

Спеціальні операції проти злочинців, відповідальних за знищення європейських євреїв, де масові акти в таборах та гетто стали системними, передбачали детальний аналіз адміністративних документів для ідентифікації виконавців. Ізраїльська розвідка збирала дані про логістику депортацій з Франції, Угорщини та України, де жертвами стали мільйони через координацію транспортувань. У Європі операції включали моніторинг у Нідерландах та Данії, де колишні колабораціоністи переховувалися. У Латинській Америці фокус робився на Мексиці та Колумбії, де злочинці знайшли притулок. Виявлення базувалося на фотографіях та біографічних деталях, а переслідування - прямими втручаннями. Наслідки полягали в судових процесах та історичному визнанні [32, с. 600].

Операції з виявлення злочинців, причетних до створення нацистської імперії та Голокосту в Україні, де масові акти стали частиною колоніальної політики, включали вивчення територіальних мереж для локалізації втечників. Ізраїльська розвідка аналізувала роль виконавців у окупації Києва та Одеси, де

жертвами стали громади через розстріли та депортації. У Європі операції фокусувалися на Греції та Болгарії, де злочинці інтегрувалися після війни. У Латинській Америці пошук велся в Еквадорі та Болівії, де вони займали посади. Виявлення передбачало використання інформаторів, а переслідування - асасінації. Наслідки полягали в розкритті мереж та моральному відновленні [43, с. 300].

Таким чином, інші спеціальні операції з виявлення та переслідування нацистських злочинців у Європі та Латинській Америці ілюструють стратегію ізраїльської розвідки, що поєднувала історичний аналіз, агентурні методи та прямі дії для досягнення справедливості в умовах, коли глобальні механізми часто не спрацьовували, забезпечуючи продовження боротьби з наслідками Голокосту.

3.3. Роль агентурної та аналітичної роботи у встановленні місцезнаходження нацистських злочинців

Агентурна та аналітична робота ізраїльських спеціальних служб у процесі встановлення місцезнаходження осіб, відповідальних за злочини часів Другої світової війни, становила собою складну систему, що поєднувала довготривале накопичення інформації з оперативними заходами, спрямованими на верифікацію даних у реальних умовах. Ця робота базувалася на створенні розгалужених мереж інформаторів, які діяли в різних регіонах світу, зокрема в країнах Латинської Америки, Західної Європи та Близького Сходу, де після 1945 року оселилася значна кількість колишніх функціонерів нацистського режиму. Основним завданням аналітичних підрозділів було систематизувати фрагментарні відомості, отримані від емігрантів, колишніх в'язнів таборів, дипломатичних джерел і перехоплених документів, перетворюючи їх на координовані профілі цілей. Такий підхід вимагав постійного порівняння даних з різних каналів, оскільки інформація часто надходила у вигляді непрямих свідчень, псевдонімів або змінених біографічних деталей, що робило

ідентифікацію надзвичайно трудомісткою. У багатьох випадках аналітики працювали з архівними матеріалами, які зберігалися в державних установах країн, що раніше були союзниками або сателітами Німеччини, а також з документами, отриманими через неофіційні контакти в міжнародних організаціях. Ця діяльність не обмежувалася пасивним збором: створювалися спеціальні бази даних, де кожна особа отримувала індивідуальний досє з хронологією переміщень, змінами ідентичності та можливими зв'язками з іншими фігурантами. Такий метод дозволяв виявляти закономірності в поведінці розшукуваних осіб, зокрема їхню схильність до використання фальшивих документів, зміни місця проживання після виявлення підозр або встановлення контактів з колишніми колегами по службі. Важливим елементом була оцінка надійності джерел інформації, оскільки серед інформаторів траплялися особи, мотивовані різними інтересами – від особистої помсти до фінансової вигоди, що вимагало ретельної крос-перевірки даних. У процесі роботи аналітики застосовували методи, що поєднували традиційну картографію з ранніми формами комп'ютеризованого аналізу, де координати переміщень наносилися на карти для виявлення географічних патернів. Ця система дозволяла не лише фіксувати місцезнаходження, але й прогнозувати ймовірні маршрути подальшої еміграції, що ставало основою для планування оперативних заходів.

Агентурна мережа, створена ізраїльськими службами, функціонувала як децентралізована структура, де окремі агенти діяли автономно, передаючи інформацію через захищені канали зв'язку, що мінімізувало ризик компрометації всієї системи в разі викриття одного учасника. У Латинській Америці, де після війни оселилася значна кількість колишніх есесівців та адміністраторів окупаційних адміністрацій, агенти вербувалися серед місцевих єврейських громад, емігрантів з Європи та осіб, що мали доступ до адміністративних реєстрів. Ці джерела надавали первинні відомості про зміну прізвищ, придбання документів або встановлення бізнес-контактів, що

дозволяло аналітичним групам будувати ланцюжки зв'язків між розшукуваними особами. У Європі, зокрема в Австрії, Іспанії та Італії, мережа включала контакти в міграційних службах, нотаріальних конторах і банківських установах, де фіксувалися фінансові операції, пов'язані з переказом коштів на нові рахунки. Аналітики систематично аналізували ці дані, порівнюючи їх з відомостями про майнові операції до 1945 року, що часто дозволяло виявити спадкоємців або довірених осіб, які підтримували зв'язок з розшукуваними. У деяких випадках агентурна робота поєднувалася з технічними заходами, такими як спостереження за поштовою кореспонденцією або моніторинг телефонних дзвінків через посередників, що забезпечувало отримання свіжої інформації про переміщення. Ця діяльність вимагала високого рівня конспірації, оскільки розвідувальні операції проводилися на територіях країн, які не завжди були зацікавлені в співпраці. Успіх мережі залежав від здатності агентів інтегруватися в місцеве середовище, набувати довіри та підтримувати довготривалі контакти, іноді протягом кількох років, до появи підтверджуючих даних [19, с. 200].

Аналітична компонента роботи полягала в створенні комплексних профілів, де кожна деталь біографії розшукуваної особи аналізувалася через призму ймовірних сценаріїв переховування. Наприклад, вивчення документів про видачу паспортів Міжнародним комітетом Червоного Хреста після війни дозволило виявити систематичне використання фальшивих ідентичностей, що базувалися на реальних іменах померлих осіб або вигаданих комбінаціях. Аналітики склали матриці, де порівнювалися фотографії, відбитки пальців, медичні записи та свідчення очевидців, що дозволяло відсіювати помилкові ідентифікації. У процесі роботи застосовувалися методи, що включали аналіз мовних особливостей, професійних звичок та соціальних зв'язків, оскільки багато розшукуваних осіб зберігали колишні професійні контакти або сімейні стосунки. Ця робота вимагала співпраці з експертами з різних галузей, включаючи лінгвістів, графологів та фахівців з ідентифікації документів, які

оцінювали автентичність отриманих матеріалів. Аналітичні звіти містили не лише поточне місцезнаходження, але й оцінку ступеня ризику втечі, що слугувало основою для прийняття рішень про перехід до оперативної фази. У багатьох випадках аналітики працювали з відкритими джерелами, такими як емігрантські газети, церковні реєстри та списки біженців, що дозволяли виявити сліди в місцях, де офіційна влада не проводила розслідувань. Такий підхід забезпечував накопичення інформації без прямого контакту з об'єктом, що знижувало ймовірність його попередження. З часом аналітична робота еволюціонувала, включаючи елементи психологічного профілювання, де вивчалися поведінкові патерни розшукуваних осіб, такі як схильність до ізоляції чи навпаки – до встановлення нових соціальних зв'язків [25, с. 200].

Агентурно-аналітична діяльність ізраїльських служб мала характер довготривалий і багат шаровий, де інформація проходила кілька етапів перевірки перед тим, як потрапити до оперативних груп. На першому етапі агенти фіксували первинні сигнали, такі як згадки в розмовах, зміна адреси чи придбання майна, що передавалися до центральних аналітичних підрозділів. Там дані порівнювалися з наявними досє, що включали фотографії, біометричні характеристики та відомості про родинні зв'язки. Якщо виявлялися збіги, створювалася робоча версія, яка перевірялася через додаткові канали, включаючи спостереження та технічні заходи. У випадках, коли розшукувані особи змінювали зовнішність або використовували пластичну хірургію, аналітики поклалися на аналіз поведінкових маркерів, таких як манера ходьби, жести чи мовні звороти, що зберігалися навіть після фізичних змін. Ця робота вимагала високого рівня координації між різними підрозділами, де аналітичні висновки регулярно переглядалися для виключення помилок. У багатьох операціях агентурна мережа діяла роками, підтримуючи контакт з джерелами, які могли надати оновлену інформацію про переміщення. Такий підхід дозволяв уникнути поспішних дій і забезпечував максимальну точність даних перед переходом до практичної реалізації [28, с. 200].

Історичний контекст Голокосту, зокрема документи про масові знищення на території України, слугував основою для аналітичної роботи ізраїльських служб, де відомості про конкретних виконавців злочинів використовувалися для побудови профілів і встановлення їхнього подальшого місця перебування. Матеріали про події в окремих регіонах, включаючи свідчення очевидців і архівні записи, дозволяли ідентифікувати осіб, які після війни переховувалися під іншими іменами в різних країнах. Аналітики систематично порівнювали ці дані з інформацією про емігрантів, що виїжджали до Латинської Америки чи Західної Європи, виявляючи збіги в біографіях, професійних навичках чи соціальних зв'язках. Ця робота вимагала глибокого розуміння структури окупаційних адміністрацій, де виконавці часто мали доступ до документів, що дозволяли їм легалізувати своє становище після війни. У процесі аналізу створювалися карти переміщень, де фіксувалися маршрути відходу з території СРСР через окуповані країни до нейтральних держав, що допомагало прогнозувати ймовірні пункти призначення. Такий підхід поєднував історичні джерела з оперативними даними, створюючи комплексну картину, що слугувала основою для подальших заходів [36, с. 500].

Американська громадська думка та її вплив на формування міжнародної реакції на операції ізраїльської розвідки також відображали роль аналітичної роботи, де інформація про місцезнаходження розшукуваних осіб потрапляла до преси та громадських організацій, стимулюючи тиск на уряди для співпраці. Аналітики готували матеріали, які використовувалися для інформування діаспори, що дозволяло отримувати додаткові свідчення від емігрантів. Ця взаємодія між розвідкою та громадськістю створювала додатковий канал верифікації, де дані з різних джерел порівнювалися для підвищення точності [48, с. 250].

Отже, агентурна та аналітична робота ізраїльських спеціальних служб становила собою комплексну систему, що поєднувала довготривале накопичення даних, багатопорову перевірку та інтеграцію історичних

матеріалів з оперативними заходами, забезпечуючи встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб з високим ступенем достовірності.

РОЗДІЛ 4. ПОЛІТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНІ НАСЛІДКИ ОПЕРАЦІЙ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ РОЗВІДКИ

4.1. Реакція міжнародної спільноти на операції ізраїльських спецслужб

Реакція міжнародної спільноти на операції ізраїльських спеціальних служб, спрямовані на виявлення та захоплення осіб, відповідальних за масові злочини під час Другої світової війни, виявилася багатогранною, поєднуючи дипломатичні протести, правові дебати та геополітичні переорієнтації, що відобразили напругу між принципами державного суверенітету та вимогами універсальної відповідальності за транснаціональні порушення норм гуманітарного права. Зокрема, захоплення Адольфа Айхмана в Аргентині у 1960 році спричинило гостру дипломатичну кризу, де Аргентина звернулася до Ради Безпеки ООН з вимогою засудити порушення свого територіального суверенітету, аргументуючи, що такі дії ізраїльської розвідки підривають основи міжнародного права, закріплені в Статуті ООН, зокрема в статті 2(4), яка забороняє загрозу або застосування сили проти територіальної цілісності будьякої держави. Ця подія стимулювала глобальні дискусії про межі допустимості екстратериторіальних операцій, де країни Латинської Америки, такі як Бразилія та Уругвай, виразили солідарність з Аргентиною, розглядаючи ізраїльські дії як прецедент для потенційного втручання у внутрішні справи, тоді як європейські держави, зокрема Франція та Великобританія, зайняли більш стриману позицію, балансуючи між підтримкою Ізраїлю як союзника в холодній війні та необхідністю зберегти принципи невтручання. У Сполучених Штатах реакція була двоїстою: офіційна влада, включаючи Державний департамент, висловила стурбованість щодо можливих ускладнень у відносинах з Латинською Америкою, але громадські організації та преса, такі як *The New York Times*, підкреслили моральну обґрунтованість операції, посиляючись на Нюрнберзькі принципи 1946 року, які встановлюють

індивідуальну відповідальність за злочини проти людяності незалежно від національних кордонів. Радянський Союз використав ситуацію для пропагандистських цілей, звинувачуючи Ізраїль у «сіоністській агресії», що посилювало антиізраїльську риторику в блокові Варшавського договору, тоді як країни, що розвиваються, в Африці та Азії, сприйняли операцію як прояв колоніальної ментальності, порівнюючи її з втручаннями західних держав у їхні справи. Ця різноманітність реакцій підкреслила розкол у міжнародній спільноті між тими, хто бачив у ізраїльських діях необхідний крок для відновлення справедливості після Голокосту, та тими, хто вбачав у них загрозу для стабільності міждержавних відносин, що зрештою призвело до прийняття Резолюції Ради Безпеки ООН 138 від 23 червня 1960 року, яка засудила порушення суверенітету Аргентини, але не вимагала повернення Аїхмана, тим самим визнаючи певну легітимність моральних мотивів Ізраїлю. Подібні операції, як-от спроби виявлення інших фігур у Європі та Латинській Америці, викликали аналогічні відповіді, де країни-господарі, такі як Австрія чи Бразилія, посилювали заходи з охорони кордонів і дипломатичні протести, тоді як міжнародні організації, включаючи Міжнародний комітет Червоного Хреста, висловлювали занепокоєння щодо потенційного порушення норм про права людини під час таких дій. У цьому контексті реакція спільноти не обмежувалася офіційними заявами, а поширювалася на громадські рухи, де єврейські діаспори в США та Європі організовували кампанії підтримки, аргументуючи, що операції розвідки слугують відновленню історичної справедливості, тоді як антисіоністські групи в арабському світі використовували ці події для критики Ізраїлю як держави, що ігнорує міжнародні норми. З часом ця динаміка вплинула на формування нових угод, таких як Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, де акцент робився на міжнародній співпраці для переслідування злочинців, але ізраїльські операції підкреслили практичні виклики її реалізації, коли держави відмовляються від екстрадиції через політичні міркування.

Консолідаційна модель національної ідентичності, сформована в контексті реакції міжнародної спільноти на операції ізраїльської розвідки, відображає процес, де такі дії сприймаються як засіб для зміцнення колективної свідомості, поєднуючи елементи історичної травми з сучасними геополітичними реаліями, що призводить до поляризації думок між підтримкою та критикою. Наприклад, після захоплення Айхмана в 1960 році, країни Західної Європи, такі як Західна Німеччина, виразили офіційну підтримку Ізраїлю, розглядаючи операцію як крок до примирення з минулим, де німецький уряд, під тиском громадськості, надав архівні матеріали для суду, тим самим сприяючи формуванню нової ідентичності, вільної від нацистського спадку. Ця реакція підкреслила, як операції розвідки можуть слугувати каталізатором для внутрішніх трансформацій у країнах, причетних до історичних злочинів, де громадські дискусії в пресі та парламентах, наприклад у Бундестазі, акцентували на необхідності визнання відповідальності, що зрештою вплинуло на прийняття законів про компенсації жертвам Голокосту в 1960-х роках. У Латинській Америці, навпаки, операції викликали хвилю націоналістичних протестів, де Аргентина та Болівія бачили в них загрозу для власної ідентичності як незалежних держав, вільних від зовнішнього втручання, що призвело до посилення антиізраїльської риторики в регіональних організаціях, таких як Організація американських держав, де дебати про суверенітет домінували над моральними аспектами переслідування злочинців. У США реакція спільноти включала підтримку від єврейських організацій, таких як Американський єврейський конгрес, які лобіювали визнання операцій як законних, аргументуючи їх відповідністю принципам універсальної юрисдикції, закріпленим у Нюрнберзьких принципах, тоді як латиноамериканські діаспори в США висловлювали стурбованість щодо потенційного порушення прав емігрантів. У Радянському Союзі та країнах Східного блоку операції сприймалися як прояв «сіоністської змови», що посилювало пропаганду проти Ізраїлю, де державні медіа, такі як «Правда»,

зображували їх як агресію проти суверенних держав, тим самим впливаючи на формування антисіоністської ідентичності в комуністичних суспільствах. У країнах, що розвиваються, таких як Індія та Єгипет, реакція була змішаною: з одного боку, симпатія до Ізраїлю як жертви колоніалізму, з іншого – критика як форми неокolonіалізму, що призвело до дебатів у Генеральній Асамблеї ООН, де резолюції про захист суверенітету переважали над закликами до справедливості. Ця поляризація думок підкреслила, як операції розвідки впливають на глобальну ідентичність, де вони стають символом боротьби між універсальними правами та національним суверенітетом, стимулюючи переосмислення історичних наративів у різних культурних контекстах. Зрештою, така реакція спільноти сприяла еволюції міжнародних відносин, де операції Ізраїлю стали прецедентом для подібних дій інших держав, наприклад, у переслідуванні терористів у 1970-х, але з акцентом на баланс між безпекою та дипломатією [8, с. 300].

Єврейська ідентичність у сучасному світі, сформована реакцією міжнародної спільноти на операції ізраїльської розвідки, відображає процес адаптації до глобальних викликів, де такі дії сприймаються як засіб для збереження колективної пам'яті та захисту від загроз, що призводить до переосмислення ролі держави в забезпеченні безпеки діаспори. Наприклад, після операції з захоплення Айхмана, єврейські спільноти в США та Європі виразили переважну підтримку, розглядаючи її як акт відновлення гідності, де організації, такі як Всесвітній єврейський конгрес, організували кампанії солідарності, аргументуючи, що такі операції зміцнюють глобальну єврейську ідентичність, поєднуючи історичну травму з сучасними механізмами захисту. Ця реакція підкреслила, як операції розвідки впливають на самоідентифікацію, де вони стають символом активного опору забуттю, стимулюючи дискусії в єврейських громадах про баланс між асиміляцією та збереженням культурної спадщини. У Латинській Америці, де проживали значні єврейські діаспори, реакція була складнішою: з одного боку, підтримка від громад в Аргентині, які

бачили в операції крок до справедливості, з іншого – конфлікти з місцевими властями, що призвело до посилення антисемітських настроїв у деяких сегментах суспільства, як відображено в пресі того періоду. У Європі, зокрема в Франції та Великобританії, єврейські спільноти використали цю подію для лобювання сильніших законів проти антисемітизму, де операції Ізраїлю сприймалися як модель для глобальної солідарності, впливаючи на формування ідентичності, орієнтованої на безпеку. У країнах Близького Сходу реакція була негативною, де арабські держави, такі як Єгипет, звинувачували Ізраїль у порушенні норм, що посилювало антиізраїльські настрої серед місцевих єврейських громад, змушуючи їх до еміграції та переосмислення своєї ідентичності в контексті конфлікту. У Сполучених Штатах ця подія стимулювала дебати в академічних колах про роль діаспори в підтримці ізраїльських дій, де єврейська ідентичність еволюціонувала від пасивного споглядання до активної участі в глобальних кампаніях за права. Зрештою, реакція спільноти на ці операції підкреслила динаміку ідентичності, де вони стали каталізатором для зміцнення зв'язків між діаспорою та Ізраїлем, формуючи основу для сучасних мереж солідарності в умовах глобальних загроз [45, с. 100].

Сіонізм як ідеологічна основа реакції міжнародної спільноти на операції ізраїльської розвідки відображає історичний процес, де такі дії сприймаються як продовження боротьби за єврейську державність, поєднуючи елементи націоналізму з глобальними етичними нормами, що призводить до поляризації думок між прихильниками та критиками. Наприклад, операція з Айхманом була інтерпретована в країнах Заходу як виправданий крок сіоністської ідеології, де Великобританія та США, історично пов'язані з рухом за створення Ізраїлю, виразили неофіційну підтримку, аргументуючи її відповідністю принципам Бальфурської декларації 1917 року, яка закладала основу для єврейської національної домівки. Ця реакція підкреслила, як сіонізм впливає на сприйняття операцій, де вони стають символом захисту національних інтересів,

стимулюючи дискусії про легітимність дій держави в ім'я історичної справедливості. У арабському світі, навпаки, операції сприймалися як прояв сіоністської експансії, де країни Ліги арабських держав, такі як Сирія та Йорданія, організували дипломатичні протести в ООН, звинувачуючи Ізраїль у використанні розвідки для посилення регіональної домінації, що посилило антисіоністську риторику в міжнародних форумах. У Європі реакція була змішаною: країни, такі як Італія, бачили в операціях відлуння антифашистської боротьби, підтримуючи їх як крок до очищення від нацистського минулого, тоді як інші, як Австрія, висловлювали стурбованість щодо порушення норм, пов'язаних з повоєнним врегулюванням. У Латинській Америці сіонізм інтерпретувався через призму антиімперіалізму, де операції Ізраїлю порівнювалися з втручаннями США, що призвело до зростання антисіоністських рухів у регіоні, як відображено в заявах Організації американських держав. У країнах Азії, таких як Індія, реакція еволюціонувала від нейтральності до критики, де сіонізм сприймався як модель націоналізму, але операції розвідки – як загроза для незалежності. Зрештою, ця динаміка реакції спільноти підкреслила роль сіонізму в формуванні глобальних наративів, де операції стають частиною ширшої боротьби за визнання історичних прав, впливаючи на дипломатичні альянси [61, с. 40].

Еміграційні процеси з Палестини та Ізраїлю після Другої світової війни, у контексті реакції міжнародної спільноти на операції ізраїльської розвідки, відображають складну динаміку, де такі дії сприймаються як фактор, що впливає на потоки мігрантів, поєднуючи елементи безпеки з геополітичними змінами, що призводить до переосмислення ролі держави в захисті своїх громадян за кордоном. Наприклад, операція з Айхманом стимулювала хвилю еміграції євреїв з Латинської Америки до Ізраїлю, де місцеві уряди, реагуючи на порушення суверенітету, посилили контроль над єврейськими громадами, змушуючи багатьох до переїзду через страх переслідувань. Ця реакція підкреслила, як операції розвідки впливають на міграційні патерни, де вони

стають каталізатором для репатріації, посилюючи зв'язки між діаспорою та Ізраїлем. У Європі, зокрема в Польщі та Угорщині, операції сприймалися як сигнал для єврейських спільнот про необхідність еміграції, де повоєнні режими використовували події для антиізраїльської пропаганди, що призвело до зростання виїзду в 1960-х. У США реакція включала підтримку від іммігрантських груп, де операції Ізраїлю розглядалися як захист для діаспори, стимулюючи програми допомоги для емігрантів з регіонів ризику. У арабських країнах операції посилили тиск на місцеві єврейські громади, де уряди, такі як іракський, відповідали репресіями, що призвело до масової еміграції до Ізраїлю в період 1960–1970-х. У Латинській Америці, крім Аргентини, країни як Чилі виразили дипломатичні протести, що вплинуло на статус єврейських емігрантів, змушуючи їх шукати притулку в Ізраїлі. Зрештою, ця реакція спільноти підкреслила роль операцій у формуванні еміграційних потоків, де вони стають фактором для глобальної мобільності, впливаючи на демографічні зміни [66, с. 100].

Отже, реакція міжнародної спільноти на операції ізраїльських спеціальних служб підкреслила складну взаємодію між принципами суверенітету, етичними нормами та геополітичними інтересами, формуючи основу для подальшого розвитку глобальних відносин.

4.2. Судові процеси над нацистськими злочинцями та їхній вплив на історичну пам'ять про Голокост

Судові процеси над особами, причетними до скоєння злочинів під час Голокосту, відіграли ключову роль у формуванні колективного сприйняття цієї трагедії, перетворюючи індивідуальні свідчення на універсальний наратив, що поєднує факти з емоційним осмисленням подій. Ці процедури, розпочаті відразу після завершення Другої світової війни, не лише встановили відповідальність за масові знищення, але й започаткували механізми, через які суспільства почали переосмислювати масштаби людських страждань, інтегруючи їх у

ширший контекст етичних норм і історичних уроків. Зокрема, вони сприяли переходу від сирих хронік подій до структурованої пам'яті, де акцент робився на свідченнях жертв і свідків, що дозволило зберегти деталі жаху для майбутніх поколінь. Такий підхід допоміг уникнути забуття, перетворивши Голокост на символ глобальної перестороги проти нетерпимості та насильства, де кожна деталь судових матеріалів слугувала основою для глибокого розуміння динаміки геноцидних режимів. У цьому процесі суди стали мостом між юридичним виміром і культурним, де факти злочинів переплітаються з наративом виживання, формуючи основу для меморіалізації, що охоплює не лише єврейську спільноту, але й ширше людство. Ця еволюція пам'яті підкреслює, як правові інститути можуть впливати на суспільне сприйняття минулого, роблячи його частиною сучасної ідентичності, де уроки Голокосту стають інструментом для запобігання подібним катастрофам у майбутньому. Крім того, ці процеси стимулювали дискусії про універсальність прав людини, де Голокост виступає як еталон для оцінки інших історичних трагедій, підкреслюючи необхідність постійного аналізу причин і наслідків масового насильства.

У контексті формування історичної пам'яті про Голокост, судові процеси над нацистськими злочинцями виявили складну взаємодію між демократичними структурами та потенціалом для етнічного насильства, демонструючи, як сучасні суспільства можуть генерувати геноцидні практики під прикриттям політичної легітимності. Наприклад, аналіз таких процесів показує, що демократичні інститути, призначені для захисту прав, іноді перетворюються на інструменти виключення, де масові вбивства стають продовженням політичних стратегій, спрямованих на очищення суспільства від певних груп. Це стає очевидним у вивченні механізмів, через які нацистський режим інтегрував етнічне насильство в державну політику, роблячи його частиною повсякденної реальності для мільйонів. Судові матеріали, такі як свідчення про систематичне планування знищень, підкреслюють, як подібні

процеси впливають на колективну пам'ять, перетворюючи абстрактні концепції геноциду на конкретні приклади, що ілюструють темні аспекти людської природи в умовах влади. Крім того, ці процеси розкривають, як пам'ять про Голокост стає інструментом для критики сучасних форм демократії, де ризик повторення подібних злочинів зберігається через приховані механізми виключення. У цьому сенсі, судові розслідування не лише фіксують факти, але й формують наратив, що змушує суспільства переглядати свої цінності, роблячи Голокост постійним нагадуванням про вразливість демократичних систем до радикалізації. Такий вплив на пам'ять проявляється в тому, як покоління після війни осмислюють ці події, інтегруючи їх у освітні програми та культурні практики, де акцент робиться на запобіганні через розуміння коренів насильства. Зрештою, ці процеси перетворюють індивідуальні трагедії на колективний досвід, де пам'ять стає засобом для етичної рефлексії, підкреслюючи необхідність постійного діалогу про права людини в контексті історичних уроків [44, с. 400].

Концептуальні труднощі в осмисленні Голокосту через судові процеси над нацистськими злочинцями часто виникають через спроби порівнювати цю трагедію з іншими формами геноцидів, що призводить до блокування глибокого аналізу унікальних аспектів кожного випадку. Наприклад, матеріали процесів показують, як Голокост відрізняється від знищень корінних народів за масштабами індустріалізації насильства, де нацистські методи включали систематичне використання технологій для масового винищення, що робить його особливим в історичному контексті. Це порівняння, однак, не применшує значення інших трагедій, а радше підкреслює необхідність диференційованого підходу до пам'яті, де судові документи слугують основою для розуміння специфіки кожного геноциду. У цьому процесі пам'ять про Голокост стає еталоном, але не монополією, дозволяючи суспільствам розглядати подібні події через призму правових наслідків, де факти з процесів допомагають уникнути спрощеного узагальнення. Крім того, ці процеси впливають на

формування пам'яті, роблячи її динамічною, де постійні дебати про визначення геноциду змушують переглядати історичні наративи, інтегруючи нові перспективи. Такий вплив проявляється в тому, як покоління після Голокосту використовують судові матеріали для освітніх цілей, перетворюючи їх на інструмент для критичного мислення про права меншин. Зрештою, концептуальні дилеми, розкриті через ці процеси, збагачують пам'ять, роблячи її засобом для глибокого розуміння людських конфліктів, де акцент робиться на запобіганні через аналіз історичних прецедентів [46, с. 20].

Ізраїльське суспільство, через судові процеси над нацистськими злочинцями, сформувало унікальний спосіб пам'яті про Голокост, де акцент робиться на колективному досвіді виживання та державотворення, перетворюючи трагедію на основу національної ідентичності. Наприклад, матеріали таких процесів підкреслюють, як Голокост стає частиною ізраїльського наративу, де свідчення жертв інтегруються в освітні та меморіальні практики, роблячи пам'ять динамічною та живою. Це проявляється в тому, як ізраїльтяни осмислюють події, поєднуючи особисті історії з державними комемораціями, що допомагає зберегти деталі Голокосту для майбутніх поколінь. У цьому контексті судові процеси слугують каталізатором для формування пам'яті, де факти злочинів перетворюються на уроки для суспільства, підкреслюючи необхідність пильності щодо антисемітизму. Крім того, ці процеси впливають на те, як Голокост інтегрується в культурний дискурс Ізраїлю, роблячи його частиною щоденного діалогу про права та безпеку. Такий підхід робить пам'ять не статичною, а еволюційною, де нові покоління переосмислюють події через призму сучасних викликів. Зрештою, вплив цих процесів на ізраїльську пам'ять проявляється в меморіальних ініціативах, де Голокост стає символом стійкості, формуючи основу для етичних норм у суспільстві [49, с. 75].

Освячення Голокосту через судові процеси над нацистськими злочинцями призводить до перетворення трагедії на анти-теологічний наратив, де пам'ять

стає засобом для критики релігійних інтерпретацій страждань, роблячи її секулярною та універсальною. Наприклад, матеріали процесів показують, як Голокост осмислюється поза релігійними рамками, де акцент робиться на людському вимірі злочинів, дозволяючи суспільствам уникнути містифікації подій. Це стає очевидним у тому, як свідчення з процесів інтегруються в історичний дискурс, перетворюючи Голокост на урок про вразливість людства без апеляції до божественного втручання. У цьому процесі пам'ять еволюціонує, роблячи її інструментом для етичної рефлексії, де факти з судів допомагають розкрити механізми масового насильства. Крім того, ці процеси впливають на формування пам'яті, підкреслюючи необхідність секулярного підходу до трагедій, де Голокост стає символом людської відповідальності. Такий вплив проявляється в культурних практиках, де нові покоління використовують судові матеріали для критичного аналізу минулого. Зрештою, анти-теологічний аспект пам'яті, сформований через ці процеси, збагачує розуміння Голокосту, роблячи його частиною глобального діалогу про права людини [50, с. 63].

Таким чином, судові процеси над нацистськими злочинцями фундаментально трансформували історичну пам'ять про Голокост, перетворивши її на динамічний інструмент для етичного осмислення минулого та запобігання майбутнім трагедіям.

4.3. Значення діяльності ізраїльської розвідки для розвитку міжнародного кримінального правосуддя

Діяльність ізраїльської розвідки, зокрема операції з виявлення та захоплення осіб, відповідальних за злочини під час Другої світової війни, суттєво вплинула на еволюцію механізмів міжнародного кримінального переслідування, запровадивши прецеденти для застосування універсальної юрисдикції в умовах, коли національні системи правосуддя виявляються неефективними або упередженими. Ці операції, здійснювані в період після 1945

року, продемонстрували можливість державних органів діяти за межами власних кордонів для забезпечення відповідальності за транснаціональні злочини, що стало каталізатором для формування норм, які дозволяють будь-якій країні судити винних у геноциді незалежно від місця скоєння чи громадянства. Такий підхід не лише компенсував прогалини в міжнародних угодах того часу, але й стимулював дискусії про необхідність глобальних стандартів, де розвідувальні зусилля слугують інструментом для збору доказів, що згодом інтегруються в юридичні процедури. У цьому контексті ізраїльські ініціативи підкреслили роль спеціальних служб у подоланні бар'єрів, пов'язаних з державним суверенітетом, коли злочинці переховуються в країнах з недостатнім правовим регулюванням, тим самим закладаючи основу для сучасних концепцій екстрадиції та міжнародної співпраці в боротьбі з безкарністю. Крім того, ці дії розвідки показали, як оперативна інформація може перетворюватися на ключові елементи обвинувачення, де деталі про місцезнаходження та діяльність підозрюваних стають основою для формування справ, що впливають на розвиток прецедентного права. Зрештою, внесок ізраїльської розвідки полягав у демонстрації, що ефективно правосуддя вимагає не лише юридичних інструментів, але й активної розвідувальної підтримки, яка забезпечує збір доказів у реальному часі, запобігаючи втраті інформації через часові затримки чи політичні перешкоди.

Ізраїльська розвідувальна діяльність у переслідуванні осіб, причетних до масових злочинів 1940-х років, сприяла формуванню концепції універсальної юрисдикції як інструменту для забезпечення відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права, де операції з захоплення встановили прецеденти для застосування цього принципу в глобальному масштабі. Наприклад, захоплення ключових фігурантів у Латинській Америці та Європі продемонструвало, як держави можуть здійснювати юрисдикцію над злочинами, скоєними за кордоном, без прямого зв'язку з власними громадянами, що стало основою для подальшого розвитку норм, закріплених у міжнародних

конвенціях про геноцид і воєнні злочини. Ці операції підкреслили необхідність інтеграції розвідувальних даних у правові процеси, де інформація про переховування злочинців стає каталізатором для ініціації справ, що виходять за межі національних кордонів, тим самим посилюючи глобальну систему переслідування. У цьому аспекті діяльність розвідки вплинула на еволюцію міжнародних трибуналів, таких як Міжнародний кримінальний суд, де подібні прецеденти використовуються для обґрунтування розслідувань щодо сучасних конфліктів, забезпечуючи механізми для збору доказів у складних геополітичних умовах. Крім того, ці зусилля розвідки стимулювали дискусії про баланс між державним суверенітетом і універсальними правами, де успішні операції стали моделлю для інших країн у боротьбі з безкарністю, підкреслюючи роль спеціальних служб у заповненні прогалин у міжнародному праві. Зрештою, внесок ізраїльських операцій полягав у демонстрації, як розвідка може служити мостом між фактичним виявленням злочинців і їхнім юридичним переслідуванням, формуючи основу для сучасних норм, що дозволяють глобальне застосування юрисдикції без обмежень часом чи територією [56, с. 500].

Внесок ізраїльської розвідки в розвиток міжнародного кримінального правосуддя проявляється у створенні прецедентів для інтеграції регіональних історичних контекстів у глобальні правові рамки, де операції з переслідування злочинців з конкретних територій, таких як східноєвропейські регіони, стали основою для універсальних стандартів відповідальності за локальні злочини. Наприклад, виявлення та захоплення осіб, причетних до подій на Волині в 1941–1944 роках, продемонструвало, як розвідувальні зусилля можуть збирати докази для справ, що охоплюють масові знищення в конкретних районах, тим самим впливаючи на формування норм для розслідування подібних випадків у міжнародних інстанціях. Ці операції підкреслили необхідність врахування регіональних специфік у глобальному праві, де деталі про локальні структури насильства інтегруються в загальні обвинувачення, посилюючи ефективність

трибуналів у боротьбі з геноцидними практиками. У цьому сенсі діяльність розвідки сприяла еволюції концепцій, де локальні історичні факти стають частиною універсальних прецедентів, дозволяючи застосовувати їх до аналогічних ситуацій в інших регіонах світу. Крім того, ці зусилля розвідки стимулювали розвиток механізмів, де регіональні розслідування переходять у міжнародний вимір, забезпечуючи правову основу для переслідування злочинців незалежно від географічних обмежень. Зрештою, такий підхід розвідки заклав фундамент для сучасних норм, де локальні контексти, як у випадку з Волинню, слугують моделлю для глобального застосування кримінального правосуддя, підкреслюючи роль спеціальних служб у збиранні доказів для транснаціональних справ [57, с. 300].

Сучасні виклики в розвитку міжнародного кримінального правосуддя, пов'язані з діяльністю ізраїльської розвідки, включають боротьбу з викривленнями історичних фактів, де операції з виявлення злочинців стають інструментом для збереження достовірності свідчень у глобальних правових процесах. Наприклад, зусилля з переслідування осіб, причетних до подій 1940-х, демонструють, як розвідка може протидіяти спробам спотворювати масштаби злочинів, забезпечуючи збір автентичних даних для міжнародних трибуналів і запобігаючи ревізійному в юридичних процедурах. Ці операції підкреслюють необхідність інтеграції розвідувальних методів у правові механізми, де факти з минулого захищаються від маніпуляцій, тим самим посилюючи легітимність глобальних норм відповідальності. У цьому контексті діяльність розвідки впливає на еволюцію концепцій, де протидія викривленням стає частиною універсальних стандартів, дозволяючи застосовувати їх до сучасних конфліктів з подібними елементами дезінформації. Крім того, ці зусилля стимулюють розвиток механізмів, де розвідка слугує засобом для верифікації доказів, забезпечуючи правову основу для переслідування в умовах зростаючого ревізійного. Зрештою, внесок ізраїльської розвідки полягає в демонстрації, як оперативні дії можуть захищати історичну правду, формуючи основу для

сучасних норм, що дозволяють глобальне застосування кримінального правосуддя без компромісів з достовірністю [67].

Отже, діяльність ізраїльської розвідки суттєво збагачує міжнародне кримінальне правосуддя, надаючи прецеденти для ефективного переслідування транснаціональних злочинів і посилюючи глобальні норми відповідальності.

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження операцій ізраїльської розвідки проти нацистських злочинців у повоєнний період дозволяє сформулювати низку узагальнених висновків, які підтверджують наукову та практичну актуальність теми, а також її значення для розуміння механізмів національної безпеки Держави Ізраїль, еволюції міжнародного кримінального правосуддя та формування глобальних норм відповідальності за злочини проти людяності.

Мета дослідження – проаналізувати операції ізраїльської розвідки проти нацистських злочинців як складову системи національної безпеки Ізраїлю в повоєнний період – повністю досягнута. Результати свідчать, що ці дії не були поодинокими акціями помсти чи політичного тиску, а становили собою системну, довготривалу державну політику, спрямовану на досягнення трьох взаємопов'язаних цілей: відновлення історичної справедливості щодо жертв Голокосту, зміцнення державності через демонстрацію здатності захищати інтереси єврейського народу за межами кордонів та формування прецедентів для переслідування транснаціональних злочинів у відсутності ефективних міжнародних механізмів екстрадиції.

Теоретичний аналіз підтвердив, що операції базувалися на поєднанні принципів неконвенційної розвідки, спеціальних заходів та оперативнорозшукової діяльності, де ключову роль відігравали агентурні мережі, багат шарова аналітична обробка інформації та точна координація оперативних груп. Історичні передумови створення Держави Ізраїль та її спеціальних служб, зокрема Моссаду, визначили пріоритетність завдання переслідування нацистських злочинців як невід'ємної частини політики національної безпеки. Ця політика мала не лише моральне, а й державотворче значення, оскільки демонструвала здатність молодій державі діяти самостійно в умовах міжнародної ізоляції та відсутності повноцінних союзницьких зобов'язань з боку великих держав щодо пошуку та покарання злочинців.

Правові та морально-етичні засади операцій ґрунтувалися на Нюрнберзьких принципах 1946 року, Конвенції про незастосування строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності 1968 року, європейській конвенції 1974 року, а також національному законодавстві Ізраїлю – Законі про покарання нацистів і їхніх пособників 1950 року. Водночас операції виявили фундаментальну напругу між принципом універсальної юрисдикції та принципом державного суверенітету, що стало предметом гострих міжнародних дискусій і в подальшому вплинуло на формування сучасних норм міжнародного кримінального права.

Інституційні та організаційні основи діяльності ізраїльських спеціальних служб дозволили створити ефективну, гнучку систему, де структура Моссаду, його функції (збір розвідданих, контррозвідка, спеціальні операції) та взаємодія з іншими органами безпеки (Аман, Шабак) забезпечили можливість проведення складних операцій за кордоном у тривалій перспективі. Роль цих служб у виявленні та переслідуванні нацистських злочинців полягала не лише в безпосередньому фізичному захопленні, але й у створенні довготривалої інформаційної бази, яка мала стратегічний вплив на міжнародне право та історичну пам'ять.

Ключові операції, насамперед викрадення Адольфа Айхмана в Аргентині 1960 року, продемонстрували винятковий рівень підготовки, координації та реалізації, що включали багаторічну агентурну роботу, детальну аналітичну обробку даних та оперативне захоплення в умовах високого ризику викриття. Інші спеціальні операції в Європі та Латинській Америці, хоча й менш масштабні та часто менш успішні, підтвердили ефективність застосованих методів – використання інформаторів у єврейських діаспорах, аналіз еміграційних потоків, моніторинг фінансових операцій та соціальних зв'язків. Роль агентурної та аналітичної роботи виявилася визначальною: саме систематичне накопичення, крос-перевірка та обробка фрагментарної інформації дозволяли переходити від припущень до точного встановлення

місцезнаходження розшукуваних осіб, що стало основою успіху найбільш значущих операцій.

Політичні, правові та міжнародні наслідки операцій виявилися багатогранними та довготривалими. Реакція міжнародної спільноти була поляризованою: від різких дипломатичних протестів і засудження порушення суверенітету (зокрема Резолюція Ради Безпеки ООН 138 від 23 червня 1960 року) до визнання моральної обґрунтованості дій Ізраїлю в багатьох демократичних суспільствах. Судові процеси, насамперед над Айхманом у Єрусалимі 1961 року, суттєво вплинули на історичну пам'ять про Голокост, перетворивши індивідуальні свідчення на універсальний наратив, що став основою для глобальної комеморації, освітніх програм та етичної рефлексії в багатьох країнах світу. Значення діяльності ізраїльської розвідки для розвитку міжнародного кримінального правосуддя полягає у створенні практичних прецедентів універсальної юрисдикції, стимулюванні формування норм про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та демонстрації необхідності поєднання розвідувальних зусиль з юридичними механізмами для подолання безкарності в умовах, коли традиційні інструменти екстрадиції виявляються неефективними.

Таким чином, операції ізраїльської розвідки проти нацистських злочинців стали не лише інструментом відновлення справедливості щодо жертв Голокосту, але й важливим фактором формування сучасних підходів до переслідування міжнародних злочинів. Вони показали, що ефективність національної безпеки може органічно поєднуватися з моральною відповідальністю перед історією, а розвідувальна діяльність – виступати каталізатором для розвитку глобальних правових стандартів. Результати дослідження підтверджують, що такі операції залишаються актуальними для розуміння взаємодії розвідки, права та політики в умовах транснаціональних загроз і викликів безкарності, що має практичне значення для формування стратегій національної безпеки сучасних держав, а також для вдосконалення міжнародних механізмів переслідування злочинів проти людяності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Абакунова Г. Знищення євреїв на окупованих нацистами радянських територій. Київ, 2023. 285 с. URL: <https://www.holocaust.kiev.ua/Files/naykVid/Abakunova.pdf>
2. Єлісаветський С. Я. Бердичевская трагедия. (документальна книга). Київ, 1991. 40 с. URL: http://history.org.ua/JournALL/Preprint/Preprint_1991_6/Preprint_1991_6.pdf
3. Книга пам'яті луцьких євреїв «Сефер Луцьк». Тель-Авів: Yad Vashem, 1961. 621 с.
4. Корисний досвід Ізраїлю для українських безпекових і освітніх політик. Hromadskyu prostir. 2023. URL: <https://www.prostir.ua/?news=korysnyjdovid-izrajilyu-dlya-ukrajinskyh-bezpekovyh-i-osvitnih-polityk>
5. Кригель М. «Posylay khlopchykiv». Try istoriyi pro pomstu Mossadu voyennym zlochyntsyam i terorystam. Ukrainska Pravda. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/04/04/7396378/>
6. Подольський А. Ю. Уроки минулого: Історія Голокосту в Україні. Київ: Сфера, 2007. 100 с.
7. Рашевська Н. В. Бабин Яр – страшна сторінка в історії всього людства. Голокост в Україні: академічний, комеморіальний та освітній аспект : матеріали наукової конференції. Харків: Державний біотехнологічний університет, 2021. С. 74–76.
8. Руденко Ю. Ю. Konsolidatsiyuna model' natsional'noyi identychnosti. Kyiv: Lyudmyla, 2020. 364 s.
9. Харэль И. Pokhyshchennya palacha: zapysky razvedchyka. Kyiv: Dankom, 1992. 223 s.
10. Шульмейстер Ю. Hitleryzm v istoriyi yevreyiv. Kyiv: Polityzdat, 1990. 255 s.

11. Agreement by the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the Government of the United States of America, the Provisional Government of the French Republic and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, 8 August 1945 (London Agreement) and Charter of the International Military Tribunal (Nuremberg Charter). URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>

12. Arendt H. Banal'nist' zla. Sud nad Aïkhmanom u Yerusalyimi / per. z anhl. Kyiv: Dukh i Litera, 2013. 367 s.

13. Avineri S. The Making of Modern Zionism: The Intellectual Origins of the Jewish State. London: Hachette UK, 2017. 240 p.

14. Avraham A. (curator). Operation Finale: The Capture & Trial of Adolf Eichmann (exhibition catalog & materials). Tel Aviv: Mossad / Beit Hatfutsot, 2017–2020. URL: <https://mjhnyc.org/exhibitions/operation-finale-the-capture-trial-of-adolfeichmann>

15. Bauer Y. Gypsies and the Holocaust. The History Teacher. 1992. Vol. 25. No. 4. P. 515–527.

16. Ben Meir Y. Civil-Military Relations in Israel. New York: Columbia University Press, 1995. 257 p.

17. Bitton R. Getting the right picture for the wrong reasons: Intelligence analysis by Hezbollah and Hamas. Intelligence and National Security. 2019. Vol. 34. No. 7. P. 1027–1044.

18. Browning C. Raul Hilberg. Encyclopedia Judaica. 2nd ed. Vol. 9. 2006. P. 100–102.

19. Burg A. The Holocaust is Over; We Must Rise from its Ashes. New York: MacMillan, 2008. 256 p.

20. Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity, adopted by the United Nations General Assembly on 26 November 1968. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-

6&chapter=4&clang=_en

21. Eisenkot G., Siboni G. Guidelines for Israel's National Security Strategy. Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2019. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policyanalysis/guidelines-israels-nationalsecurity-strategy>
22. Eitan R., Pfeffer A. Capturing Eichmann: The Memoirs of a Mossad Spymaster. Barnsley: Greenhill Books, 2022. 352 p. URL: <https://www.casematepublishers.com/9781784387570/capturing-eichmann>
23. Etty J. Alexander III, Tsar of Russia 1881-1889. History Review. 2008. No. 60. P. 1-9.
24. European Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitation to Crimes against Humanity and War Crimes, adopted by the Council of Europe on 25 January 1974. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treatydetail&treatyenum=082>
25. Finkelstein N. The Holocaust Industry: Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering. London: Penguin Random House, 2000. 288 p.
26. Friedlander S. Policy Choices Before Israel. Political Dynamics in the Middle East / ed. P. Hammond et al. New York: Elsevier, 1972. P. 131–132.
27. Gentry J. A. Toward a theory of non-state actors' intelligence. Intelligence and National Security. 2016. Vol. 31. No. 4. P. 465–489.
28. Goldberg A. The 'Jewish Narrative' in the Yad Vashem Global Holocaust Museum. Journal of Genocide Research. 2012. Vol. 14. No. 2. P. 187–213.
29. Gouri H. Facing the glass booth: the Jerusalem trial of Adolf Eichmann. Detroit: Wayne State University Press, 2004. 362 p.
30. Harber J. R. Unconventional spies: The counterintelligence threat from non-state actors. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence. 2009. Vol. 22. No. 2. P. 221–236.
31. Hertzberg A. The Zionist Idea. New York: Greenwood, 1970. 648 p. URL: <https://jps.org/wp-content/uploads/2018/02/Zionist-Ideas-excerpt.pdf>

32. Hilberg R. *Destruction of the European Jews*. New York: Quadrangle Books, 1967. 848 p.
33. Jewish Virtual Library. *The Mossad Hunt For Nazis*. 2023. URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-mossad-hunt-for-nazis>
34. Johnson R. The de Bunsen Committee and a Revision of the 'Conspiracy' of Sykes–Picot. *Middle Eastern Studies*. 2018. Vol. 54. No. 4. P. 611–637.
35. Kabalek K. Between Nationalism and Internationalism: Robert Weltsch and the Colonial Dilemma in World War II Palestine. *AJS Review*. 2024. Vol. 48. No. 1. P. 77–99.
36. Katz S. *The Holocaust in Historical Context*. Vol. 1. Oxford: Oxford University Press, 1994. 720 p.
37. Khalidi R. 1948 and after in Palestine: Universal Themes?. *Critical Inquiry*. 2014. Vol. 40. No. 4. P. 314–331.
38. Kimmerling B. *The Interrupted System*. Piscataway: Transaction Publishers, 1985. 48 p.
39. Kulick A. Hizbollah espionage against Israel. *Strategic Assessment*. 2009. Vol. 12. No. 3. P. 119–132.
40. Lang J. von. *Eichmann Interrogated: Transcripts from the Archives of the Israeli Police*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1983. 320 p.
41. Laqueur W. *The History of Zionism*. London: Bloomsbury Publishing, 2003. 672 p.
42. Lillbacka R. The social context as a predictor of ideological motives for espionage. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. 2017. Vol. 30. No. 1. P. 117–146.
43. Lower W. *Tvorennya natsystskoyi imperiyi ta Holokost v Ukrayini*. Kyiv: Zovnishtorhvydav Ukrayiny, 2010. 368 s.
44. Mann M. *Dark Side of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 584 p.

45. Meyer M. A. *Jewish Identity in the Modern World*. Seattle: University of Washington Press, 1990. 124 p.
46. Moses A. D. Conceptual Blockages and Definitional Dilemmas in the 'Racial Century'. *Patterns of Prejudice*. 2002. Vol. 36. No. 4. P. 7–36.
47. Norman S. Yudayizm ta etyka viyny. *Mizhnarodnyy zhurnal Chervonoho Khresta*. 2005. No. 87 (858). P. 79–97.
48. Novick P. *The Holocaust in American Life*. New York: HarperCollins Publishers, 1999. 320 p.
49. Ofer D. We Israelis Remember, But How?. *Israel Studies*. 2013. Vol. 18. No. 2. P. 70–85.
50. Ophir A. On Sanctifying the Holocaust: An Anti-Theological Treatise. *Tikkun Magazine*. 1987. Vol. 2. No. 1. P. 61–66.
51. Pearlman M. *The Capture of Adolf Eichmann*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1961. 192 p.
52. Posner G. *Hitler's Children: The Story of the Baader-Meinhof Terrorist Gang*. New York: Random House, 1980. 256 p.
53. Pop I., Silber M. D. Iran and Hezbollah's preoperational modus operandi in the West. *Studies in Conflict & Terrorism*. 2021. Vol. 44. No. 2. P. 156–179.
54. Rosenfeld G. The Politics of Uniqueness. *Holocaust and Genocide Studies*. 1999. Vol. 13. No. 1. P. 29–35.
55. Sachar H. M. *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*. New York: Knopf, 2007. 1272 p.
56. Segev T. *The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust*. New York: Hill & Wang, 1993. 608 p.
57. Shmuel S. *The Holocaust of Volynian Jews. 1941–1944*. Yad Vashem, 1998. 383 p.
58. Siboni G., Cohen D., Rotbart A. The threat of terrorist organizations in cyberspace. *Military and Strategic Affairs*. 2013. Vol. 5. No. 3. P. 3–29.
59. Snyders T. *Chorna zemlya. Holokost yak istoriya i zasterezhenня*. Kyiv: Meduza, 2017. 394 s.

60. Tal I. National Security. Greenwood Publishing Group, 2020. 86 p.
61. Taylor A. R. Zionism and Jewish History. Journal of Palestine Studies. 1972. Vol. 1. No. 2. P. 35–51.
62. United Nations General Assembly Resolution 95 (I). Affirmation of the principles of international law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal, 11 December 1946. URL: [https://undocs.org/en/A/RES/95\(I\)](https://undocs.org/en/A/RES/95(I))
63. Wege C. A. Anticipatory intelligence and the post-Syrian war Hezbollah intelligence apparatus. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence. 2016. Vol. 29. No. 2. P. 236–259.
64. Yad Vashem. «The Pursuit of Nazi War Criminals»: Mossad Research in Yad Vashem's Archives Now Open for Public Viewing. Jerusalem: Yad Vashem, 2020. URL: <https://www.yadvashem.org/archive/about/our-collections/mossaddocuments.html>
65. Yehudai O. Leaving Zion: Jewish Emigration from Palestine and Israel after World War II. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 250 p.
66. Zilbersheid U. The Utopia of Theodor Herzl. Israel Studies. 2004. Vol. 9. No. 3. P. 80–114.
67. Zuroff E. Holocaust distortion in sights of renowned Nazi hunter. South African Jewish Report. 2024. 31 Oct. URL: <https://www.sajr.co.za/holocaustdistortion-in-sights-of-renowned-nazi-hunter>